

DR. JOS. KACHNÍK.

Nekřesťanská ethika Spencerova a křesťanská ethika Tomáše ze Štítného a J. A. Komenského ve výchově.

Pokračování.

V. Sympathie.

Dle Spencera převládá v nynější společnosti dosud egoism. Teprve postupem času zjedná přechod k vyrovnání a ke smíru sympathie, soucit. Sympathie rozvíjí se jen v dobách klidných a to jen tam, kde převládá radost nad bolem. Čím více bude ve společnosti přibývat radostí životních, tím více vzrůstati bude s nimi i sympathie, jež subjektivně bude se snažiti potlačovati vše, co by bol jiným způsobilo; na druhé straně také tím více budou se jiní přizpůsobovati svým spoluobčanům pro vlastní radost, až se konečně ve zprůmýšlené společnosti egoism s altruismem pomocí sympathie vyrovnají. Nastane smír ve prospěch jednotlivců a mravnost dokonalá. — Toť tresť myšlenek, jimiž Spencer ethiku svou zakončuje.

Sympathii se dnes při výchově veliká důležitost přikládá. Proto bude nutno: 1. pojem sympathie dle názorů filosofických stanoviti; po té 2. ethickou nauku Spencerovu o sympathii jakožto sprostředkovatelce smíru mezi egoismem a altruismem podrobněji vyložiti; 3. její chabost a nekřesťanskost ukázati, a konečně 4. její neupotřebitelnost při výchově, jež musí býti pravdivá a jednotná, zdůvodniti.

1. Pojem sympathie od filosofů různě byl vymezován. Co do vzniku učí jedni, že není, leč osvojováním stejného citu, jaký se pozoruje u jiného člověka dle výrazu tváře (Spencer, Bain, Rösch), druzí pak dí, že jest napodobováním buď obličeje (Bain, Ribot, Spinoza), buď jeho rysů (K. Lange, Sutherland). Co do pochodů psychických, jež soucit provázejí, praví někteří, že jest sympathie vmyšlením se do stavu člověka druhého tím způsobem, že cítě jeho poznáváme nebo cítíme (L. Stephen, Schubert — Soldern), aneb že jest vcítěním se do citů spolučlověka s po-

hnutím mysli (Ribot). Meinong a Ehrenfels tvrdí, že základ soucitu tvoří obsah, pro nějž soustrast aneb souslast s druhým cítíme. Ed. Hartmann, Jodl, Ziegler míní, že libost, již kdo při soustrasti cítí, není, leč potěšením, že sám neštěstí ušetřen byl; Kant, Spinoza a Nietzsche sympathii zavrhuji, nazývajíce ji citem slepým, neúčinným, ba škodlivým. Adam Smith učí, že se napodoba citu budí buď vnímáním jeho známek (přirozených následků nebo projevů posuny viditelnými neb slyšitelnými), anebo jeho podnětů (stavu a příhod, které jej působí); a to usilovněji vnímáním těchto než oněch. Žebrákova dřevěná noha působí mocněji na naši soustrast než jeho zarmoucená tvář. Abychom dovedli živě napodobiti city člověka, musíme znáti jejich příčiny. Nesnadno se vpravíme do takových citů, jež vznikají stavy tělovými, ale snadno do takových, při jejichž tvoření spolupůsobí obrazivost; tedy snadněji v naději a bázeň než do rozkoše a bolesti. Ochotněji sympathisujeme s city, jež jsou pozorovateli, pozorovanému a vůbec všem súčasněným příjemny, než které nejsou; tedy raději s *veselostí*, láskou a přízní, než se zármutkem, nenávisí a nepřízní. Smith dí dále, že čistě psychologické stadium sympathie tří případy zahrnuje: Pozorovatel má sympathii a) s affekty jednajícího, b) s vděčností anebo s hněvem člověka, jehož jednání se týká, c) pozorovaný sympathisuje na obrat s napodobujícími a posuzujícími city diváka (Falckenberg, Dějiny novověké filosofie, str. 265.). Celkem ale říci jest, že o sympathii platí totéž, co o lásce rodičovské, synovské a bratrské. Všechny pokusy, vysvětliti tyto mocné pudy co do vzniku, byly dosud marnými. Možno je vysvětliti jen teleologicky. Jsou nutnými k zachování rodiny, a proto dány byly člověku zároveň s přirozeností. Neméně jest člověku, společenskou přirozeností obdařenému, nutna sympathie, jinak by v osamocení svém zakrnel, ano zahynul. K vůli utvoření společnosti přistvořena jest člověku vloha řeči, vloha přirozených posunů, vloha pudu společenského, přistvořena jest mu i vloha sympathie.

2. Vábivě vyličuje Spencer vývoj *soucitu*, aby vzbudil důvěru k němu a zalichotil snahám sobeckým, k nimž přirozenost lidská pudem sebezachování tihne. Až prý se přizpůsobováním k poměrům společenským a zmohtnutěním průmyslu dokonale upraví činnost mravní, „pak prý přestanou příležitosti, kde nutno klásti vlastní zájem za zájmy cizí, jak to pouhý altruism žádá“. (Dané pravdy mravoučné, str. 189.). Každý prý je jen tolik altruistickým, kolik žádá spravedlnost; soucit s jiným není pramenem štěstí pro toho, s nímž spolucítíme, nýbrž pro toho, jenž spolucítí (l. c., str. 193.). Sympathie prý se může jen po té stránce vyvíjeti, po které působí *radostnost*. „Schopnosti, které při daných podmínkách poskytují jednak bolest, jednak radost, nemohou se vyvinouti, leč v tom směru, ve kterém poskytují více radosti než bolesti; jestliže v tom směru podávají více bolesti než radosti, pak se rozvoj jejich musí zastaviti“ (l. c., str. 199.)

Spenceru tedy nemůže býti bolest pramenem *útěchy* a *radostnosti*; kdyby prý bol přispíval k rozvoji soucitu, tu prý by ústrojí lidské samo rozmnožovalo bolesti své a stlačovalo sílu svou; čím více ale bude se radostnost projevovati, tím více bude prý také soucitu přibývati, „neboť soucitné radosti přistupujíce k ostatním radostem, budou rozmnožovati sílu životní a takto i tělesný prospěch největšího počtu lidí soucitných, jelikož pak radostí ze soucitu bude více než bolestí ze soucitu, bude to nutiti člověka, aby se choval soucitně, což opět soucit bude posilňovati“ (l. c., str. 200). Tohoto stavu ovšem dle Spencera nemožno dosíci, dokud panuje *vojensství* a podle toho zařízené společenské ústrojí. Potvrá to

prý ještě dosti dlouho, než se ústrojí lidské přizpůsobí k životu průmyslnému a vznikati prý vždy ještě bude bolest, jež rušiti bude rozvoj soucitu. Také nemůže prý nepřipravovati bolesti nedostatečná sebevláda, která se jako neprozřetelnost projevuje. Ale byť i odstraněna byla tato nezpůsobilost k rozvoji soucitu dokonalému, přece ještě nebudou ucpány všechny prameny běd, které brání tomu, aby soucitu přibývalo, „neboť dokud lidí více přibývá než ubývá, a tak na prostředky k výživě útlak se činí, dotud vyplývati prý bude z toho mnoho neštěstí buď tím, že se potlačovati budou pudy pohlavní, nebo že se lidé přílišně namáhati, nebo ve svém živobytí uskrovnovati budou. Jenom potud prý, pokud plodnosti ubude, což dítí se bude tím více, čím více pokračovati bude rozvoj duševní, umenší se práce, které potřeba na zdatné vyživení sebe a rodiny tolik, že se lidská síla bolestně přemáhati nebude“ (l. c. str. 201).

Ejhle, odůvodnění mravní přípustnosti Malthusovy socialistické theorie, že mají se lidé v manželství zdržovati plození dítek, jest-li jich vyživiti dostatečně nedovedou. Ký div, že vyvinul se ve Francii, kdež ethika Spencerova na školách jest zavedena, tak zvaný systém dvou dítek v rodinách a že beznáboženský stát neví si rady, jak tomu zlu zabrániti!

Dle Spencera netřeba se o budoucnost obávati. „Život byl by nesnesitelným, kdyby měly zůstati všechny nynější příčiny bídy lidské a kdyby při tom všichni lidé byli nejvyš citliví pro bolesti tělesné a duševní, které snášejí lidé vůkolní . . . , ale že přizpůsobování a přetvořování člověka a společnosti ve vzájemnou laskavost se zdokonaluje, a že ubývá bolestí, které z nelaskavosti plynou, proto může prý soucit se vzmáhati zároveň s radostností, jež způsobuje laskavost“ (l. c.). Za nynějších poměrů společenských potřebí přetvářky, potřebí potlačovati pocity smyslné a duševní ve společnosti, ve které nebývá radno, aby lidé viděli, co člověk cítí. „Čím více však egoistické žádosti podléhati budou dozoru žádostí altruistických, a čím vzácnější a lehčí budou popudy, které zasluhují pokárání, tím více ubývati bude potřeby dávatí pozor na výrazy ve tváři a na tělesné pohyby, jež pak vždy jasněji zjevovati budou divákovi stav náš duševní“ (l. c., str. 202). Dosud prý neužívá se mluvy citové, ale jak se přizpůsobením city změní, pak nejen city mocnější, ale i jemnější odstíny a nižší stupně duševního pohnutí zřetelně se budou projevovati, což stane se kadicemi v mluvě, jimiž se řeč citová nad nynější mluvu povznese a lidé nejen že postihovati budou lépe znaky mluvové, ale budou schopni také lépe pochopovati naznačené tím duševní stavy a jejich příčiny. „Soucit stane se poměrně snadnějším“ (l. c., str. 202), a vzroste do hloubky a šířky. „Když takto subjektivní i objektivní součinitelé jeho zmohutní a překážky se umenší, pak vzroste soucit nad soucit, jenž nyní se ukazuje na lidech soucitných o tolik, o kolik při nich vzrostl nad to, co na sobě ukazují lidé necitelní“ (l. c., str. 203).

Jak bude tato dokonalá sympathie působiti na společnost?

„Ze zákonů životních — dí Spencer — dlužno souditi, že stálá společenská kázeň tak změní povahu lidskou, že konečně radostí ze soucitu lidé samovolně vyhledávati budou až po nejvyšší míru, která je ještě prospěšna jednotlivci i celku“ (l. c., str. 204.). Ale která jest to míra? Nauka křesťanská dí, že mírou lásky k bližnímu jest láska k sobě samému. Podobně jako miluješ sebe, miluj i spolubližního svého, jest rozkaz Spasitelův. Toť míra určitá, jež se hodí pro každého, pro všechny poměry, pro všechny časy! Vůdkyní a pohnutkou

jest láska Spasitelova k nám. Jinak u Spencera. Zde vůdkyni a pohnutkou jest vlastní radostnost. „Ačkoli člověk radostí si zjednávatí bude radost čině jiným, přece nebude mysliti na radost, již získati lze činností soucitnou, nýbrž jenom na radost, kterou sám člověku jinému poskytuje . . . Subjektivně tedy vzato, nastane konečně mezi egoismem a altruismem smír takový, že altruistická radost, jsouc ve vědomí toho, kdo ji zakouší, ovšem nikdy nebude než egoistickou, leč nebude vědomě egoistickou“ (l. c., str. 204.). Kterak možno ale radost zakoušeti a nebýti si vědomu, že radost ta plyne z toho, že druhému člověku radost působíme? Jak srovnává se s pokrokem a stálým rozvojem, aby vědomá radost, jež plyne dnes někomu z toho, že druhému dobře činí, stala se postupem času radostí neuvědomělou?

Spencer arci dobročinností neuznává. Touží po stavu, kdy člověk přizpůsobováním takové nabude povahy, že nebude mu možno pomoci, aby se radostná činnost jeho neporušila . . . Ba až dostaví se ona doba, kdy každý bude žádostiv vzdáti se egoistických radostí, tu lidé s podobnými povahami nebudou prý moci, leč takové oběti odporovati a pak budou jiní pečovati o blaho jeho, kdyby zdráhal se přivlastniti si to, co jemu patří. Poměr, kterému jsme nyní uvykli, bude prý potom obrácen; místo aby každý hájil svých vlastních práv, budou jiní hájiti práv jeho: věru nekladným přičiněním, které bude zbytečno, nýbrž trpným odporem proti každému nenáležitému vzdávání se práv vlastních“ (l. c., str. 205.). „A když se bude brániti tomu, co nazvati lze egoistickým altruismem, bude prý tím zabráněno každému člověku nenáležité sebeobětování“ (l. c., str. 206.). Přírozenost lidská se přetvoří, přetvoří se společenskými poměry, k nimž se člověk jistě bude přizpůsobovati. Spencer nijak neohlíží se na svobodu vůle lidské, dle které může se člověk v jednání svém i proti poměrům společenským rozhodnouti. Sobectví prý člověka pohne, aby se soucitem poměrům přizpůsoboval a stal se altruistickým, aby užíval z toho sám nejvyšší radostnosti. „Ve své poslední formě tedy altruism se uspokojovati bude radostmi, které bude míti člověk, když cítiti bude s jinými lidmi ty radosti, kterých si oni svou rozličnou činností úspěšně konanou sami zjednali — tedy radostmi soucitnými, které nestojí toho, co se raduje, nic, nýbrž laciným jsouc přídavkem k radostem jeho sobeckým“. Konečně i bolest přispěje prý k radostnosti, neboť poskytne jsouc ztenčena na míru nejmenší živý názor o radostech sousedových. „Kde mnoho je bídy, tam není radno, aby každý člověk měl živý podíl na cizím stavu duševním; kde však radosti převládají, tam bráti podíl na cizím stavu duševním je pro každého pramenem radostí“ (l. c., str. 208.).

Výše se již fantasie lidská s nějakou jen pravděpodobností vznésti nemůže. Čte se to vše jako krásná idylla o budoucím blaženém stavu člověčenstva na zemi. Vše bude plno altruismu, vše rozplývati se bude laskavostí a soucitem, ale vlastně nebude to, leč zaobalený ale raffinovaný egoism, honba po požitcích altruistických, z nichž plyne rozkoš. Každý bude se snažiti, aby jiným radost způsobil, ale z pohnutky, aby soucitem sám radostnosti spolužíval, a súčasťňoval se tak radostnosti plynoucí ze sympathie svých spoluobčanů. Požitek zplodí požitek, aby z toho zase nový požitek povstal. Nic, leč všeobecné kochání se v požitcích pod maskou altruismu ze sympathie vzrostlého. Pokrokový věk náš říká tomu lidumilnost, ale jest to jen sobectví vzniklé z touhy po cti a slávě a po zábavě, jak to vidáme při plesích za dobročinným účelem pořádaných. Jest to prostě pohanský epikureismus. A přece Spencer neustává

spílali lidem, „kteří vyznávají křesťanství, ale konají pohanství“ a kteří prý ethiky jeho neuznají; ale utěšuje se, že „přece bude nemálo těch, kteří to nebudou považovati za nesmysl, když se tomu věří, že nadejdou časy, kdy se mravní zásady nauky křesťanské, vědecky odůvodněny a urovnány od lidí zachovávají budou“ (l. c., str. 210.). Spencer domnívá se, že ethikou svou mravní zásady křesťanské odůvodnil a urovnal. Nikoli, neodůvodnil ani neurovnal; onť zásady mravouky křesťanské přímo popřel a znetvořil, zaměnil křesťanskou lásku k bližnímu vybájenou sympathií, již připsal evoluční dokonalost, jaké sympathie schopna není.

3. Z toho ovšem neplyne, že by sympathie neměla důležitosti pro život společenský. Sbližuje srdce k srdci a jsouc založena na smyslovém vnímání, navádí k lásce a upevňuje její svazky. Spasitel po stránce přirozenosti své lidské často hnut byl soucitem. Vida sestry Lazarovy plačící nad úmrtím bratra, sám zaslzel; vida zástup lidu, an celý den u něho dlel, poslouchaje slov jeho, želel ho a nasýtil jej zázračně. Kdyby Stvořitel nebyl vložil zárodek k sympathii v srdce lidská, vystupovaly by protivy v povahách mnohem ostřeji a společnost by se rozpadla. Sympathie umírňuje protivy a nabádá k lásce obětavé. Ale sympathie jest citem vrtkavým, nestálým a vybočuje v egoism, není-li řízena rozumem. Není jen různá u různých osob, ale jest v rozličných dobách u těchže osob zcela různá, a no vybočuje zavdy v zášť a nenávisť. Kolik bylo manželů, kteří se z počátku ze sympathie takřka na rukou nosili, ale za několik měsíců proměnila se taž jejich sympathie v nenávisť! Sympathie vládla u pohanů, kteří spolucítili jen se svými spoluobčany a sounárodovci; i u židů mnozí jen se svými soukmenovci spolucítili. Ježíš Kristus podřídil poměr člověka k bližnímu soudu zdravého rozumu, jímž poznáváme, že všichni lidé od Boha stvořeni jsou, že všichni v sobě obraz boží mají, že jest vůle boží, aby lidé navzájem si pomáhali všichni, milovali se všichni láskou nezištnou, jež nehledá prospěchu vlastního (1. Kor. 13, 5.), ale řídí se dle příkladu lásky, jakou On lidi miloval (Jan 15, 12.) Tak dle ethiky křesťanské soucit postaven jest ve službu lásky křesťanské a pozbaven sebeckosti. Spencer soucit usamostatnil a povýšil na pramen přítomné i budoucí rozkoše a radostnosti hmotné. Bez pevného a neomylného pravidla vůle Boží, kterého pro nauku evoluční neuznává, nemohl Spencer ani k jinému důsledku přijíti. „Jestli — jak dí Tomáš ze Štítného — duše toho přirození, že musí něco milovati a chce vždy něco milovati; nepozná-li co statečného, alespoň obrátí milost k nestatečnému“. (Řeči besední, str. 22.). Není však dle názoru křesťanského pro rozkoš stvořen člověk. „Pohledneme-li — dí Komenský — proč na svět uveden jest člověk, najdeme, že pro to jedno, aby sloužil Bohu, tvorům jiným, sobě; druhé, aby skrze to a v tom rozkoše užíval. Má-li se pak člověk hoditi sobě, bližnímu, Bohu; musí pro Boha míti pobožnost, pro bližního mravy, pro sebe sám umění; ač všecko to sic tak sloučeno jest, že jak pro sebe sám člověk nejen umělý ale i ctnostný i pobožný býti má; tak bližnímu k užítku nejen mravové jeho, ale i umění i pobožnost přicházejí; a Bohu k slávě netoliko pobožnost, ale i umění i ctnosti obráceny býti mají, a v pravdě obráceny jsou“ (Didaktika, str. 41.).

To jest ovšem nauka nauce Spencerově úplně protichůdná. O nějaké službě Bohu a bližnímu není u Spencera řeči. Služba vyžaduje sebezápor, který nehodí se Spenceru do rozvoje. Dle něho jen radost přispívá

k rozvoji a trvání života, bolest rozvoj zdržuje a trvání života ukracuje. Jak bludný jest názor tento, dokázal obširně M. Bougaud ve spise „O bolesti“ (přeložil Ant. Melka, Vzdělavací knihovna katolická, sv. 30.). „Čím více — dí Bougaud — mi přibývá let, tím více vidím, že každá duše trpí, a tím jasněji jakýmsi tajemným způsobem poznávám, že je to dobré pro ni trpěti: Bolest to byla, jež spasila pohanský svět; ona byla pro pohany jakýmsi vnitřním křesťanstvím, přípravou na evangelium“ (l. c., str. 10.). Bolest tedy vývoj nezdržovala, nýbrž naopak sloužila k povznesení se lidstva z pohanství ku křesťanství. Kdyby nebylo bývalo bolesti, svět dosud by byl pohanským. „A do dnes — dí Bougaud dále — zachraňuje bolest světáky: chrání je před úplným zaslepením rozumu a úplnou zatvrzelostí srdce. Bolest obměkčuje jejich srdce, a když už nikdo se toho neodváží, ona jako tajný apoštol jim káže. A tak se stává, že v hodinu smrti ku podivu lehce se k Bohu obracejí. „Ó člověče, tys pouze rychle pomíjející a bolestný sen — volá Chateaubriand —: jedině zármutek tvojí duše a věčná melancholie tvojí myšlenky dovedou z tebe cos velikého vytvořit“. A právě tato věčná melancholie jest to, jež činí náboženství věčným. Chcete-li zničit náboženství, musíte napřed zničit ji. Ale tomu nikdy nezabráníte, aby se oko slzami vlhké neobracelo k nebesům“ (l. c., str. 10.). Spencer chce zničit dle ethiky své tu věčnou melancholii, tu bolest u člověka, aby nebyl prý rozvoj zdržován a aby zavládla kdys pochoť a radostnost všeobecná, ač Kristus Pán dí, že „kdo k němu přijíti chce, kříž svůj dle příkladu jeho na se vzíti musí“. Zřejmo, že ethická nauka Spencerova po této stránce nejen že jest nekřesťanská, ale přímo protináboženská.

Dosud prý bolest ještě zdržuje velmi rozvoj soucitu, a proto třeba přetvářky, aby alespoň pokud možno bolest byla umenšována a radostnost rozmnožována. Potřebí prý potlačovati pocity smyslné a duševní ve společnosti, ve které nebývá radno, aby lidé viděli, co člověk cítí. Potřebí tedy neupřímnosti, aby dosaženo bylo úplného rozvoje soucitu a tím smíru mezi egoismem a altruismem. Jak se to srovnává s rozkazem Spasitelovým: „Buďte sprostni (upřímní) jako holubice“? (Mat. 10, 16.). Jak s ethicko-paedagogickou naukou J. A. Komenského, arcivučitele českého, jehož se naši vychovatelé tolik dovolávají? „Naposledy, troje to“ — dí Komenský dle své české didaktiky, Čes. Museem r. 1849 dle originálu vydané — „že při všech lidech vzděláváno býti má a musí, ukázal příkladem svým náš nejmilejší spasitel, ten v lidském těle (aby nám na sobě všeho příklad vyobrazil) zjevený bůh. O něm zajisté jest napsáno, že prospívaje věkem a postavou, prospíval také moudrostí a milostí u boha i u lidí; kdež patrně to tré pospolu vidíme. Nebo moudrost jest osvícenost myslí; milost u lidí, co dává, než mravů a povah ušlechtilá spořádanost? milost u boha, co dává, než bázeň páně? totiž upřímná, vnitřní, opravdová a vroucí pobožnost? To tedy cítíme na sobě, co i na Kristu Ježíši; nebo on jest všeliké dokonalosti obraz nejdokonalejší a my k němu působení býti máme, protože on dí: Učte se ode mne“ (str. 43.). Kristus Pán ale ve všem byl upřímný a ničeho více nekáral než přetvářku fariseů a zákoníků, jak vysvítá z celé kapitoly 23. sv. Matouše. Toť mravouka dokonalá a absolutní! Nač čekati nám teprve dle Spencera na jakous vybájenou dobu, kdy přetvářka pomine, soucit ve všech svých záhybech mluvou přiměřeně přízvukovanou a upřímnou vyjadřovati se bude, kdy nastane mravnost absolutní, dokonalá? Svatí, již dle ethiky křesťanské upra-

vovali život svůj, neznali neupřímnosti; mluva jejich byla cituplna, prosta. I lid náš venkovský, pokud moderní kulturou pokažen nebyl, nezná neupřímnosti a přetvářky. Proč tedy nevrátiti se raději k odvěkým a osvědčeným mravním zásadám křesťanským, proč je nešířiti a neprohlubovati mezi intelligenci? Bylo by třeba sebezáporu, sebeobětování. To nelichotí však smyslnosti materialistickou výchovu zhýčkané, a proto Spencer, jenž se společnosti odkřesťaněné zavděčiti chtěl, proti ničemu tolik nebrojí, jako proti křesťanskému „asketismu“. „Plnost života“ jest jeho heslem. Pokroková moderní intelligence našla ve Spenceru, co hledala: ethiku, která by její touze po užívání života, po rozkošnictví žádných mezí nekladla. Učenci, jimž nade vše jest applaus posluchačstva, chopili se ethiky Spencerovy, aby pod rouškou zdůvodnění a zreformování ethiky křesťanské zalichotili vášním mladých lidí. Výsledek se ukazuje. Na venek a ve společnosti sama uhlazenost, soucitnost; uvnitř a potají: mravní korrupce, ziskuchtivost, sobeckost.

4. Spencer jest důsledným ve svém názoru světovém. Čemu učí v ethice, to přivukuje i v paedagogice. Radostnost egoistická má býti pohnutkou a účelem také výchovy. „Pro všechny mohutnosti, jež jsou nižší, jest (dle něho) bezprostřední radost, kterou činnost působí, sama pobídkou přirozenou a při dobrém řízení jediným podnětem potřebným. Kdyby nám bylo — praví — vrátiti se k nějakému podnětu jinému, pak bylo by nám také doznati, že jsme se octli na cestě bludné.“ (Vychování rozumové, mravné a tělesné, str. 54.). Dle Spencera nemá tedy pobídkou a podnětem vychovatelské metody býti příklad Spasitelův, jehož se tak často Komenský dovolává, nýbrž radost bezprostřední a prostředční. Jelikož kázeň nelibost působí a proto prý rozvoj radostnosti ze soucitu plynoucí zdržuje, zle kasá se Spencer na vychovatelskou kázeň křesťanskou. „V dobách — dí — asketických, když lidé se spravovali zásadou, že jim největší utrpení nejvíce zásluh získá, a když se domnívali, že tím ctnostnějšími budou, čím více sami sobě odeprou radostí, v těch dobách zdálo se jim věci samozřejmou, že to vychování jest nejlepší, které nejvíce se staví na odpor žádostem dětským, a které všecku samočinnost prostě zapovídá slovy „to nesmíš!“ . . . Takto byla stará vláda školská i svým dogmatismem temným, i svou kázní drsnou, svými záповědmi četnými, svým asketismem vyznávaným a svou důvěrou v lidské výmysly příbuzna současným stavům společenským. A podobně souhlasí s nynějšími svobodnějšími zásadami náboženskými a politickými i naše moderní způsoby vzdělávací, jichž známky charakteristické pravým jsou opakem těch známek, jimiž se vyznačoval dřevní věk vychovatelský“ (l. c., str. 38.). Výchova moderní budiž opakem výchovy křesťanské, poněvadž toho poměry společenské vyžadují: toť heslo Spencerovo! Není to heslo, podobné heslu, jež se dnes z řad pokrokových ozývá: „Pryč s náboženstvím ze školy, jelikož se do darwinisticko-evoluční učby a výchovy nehodí?“ Komu se nehodí? Našemu lidu, naší české společnosti? Ta jest po velké většině ve svém jádru dobře křesťanskou. Komu tedy se nehodí? Řekněme to přímo a bez obalu: Učitelstvu pokrokovému, jež se domnívá, že svými z ciziny čerpanými a pro jiné poměry psanými ethickými zásadami vývojnými překonalo slavného Čecha J. A. Komenského, a z vlastní sobeckosti nikoli z altruismu touží po odkřesťanění školy! Či ne? Slyšme Komenského: „Kde není kázně, není bázně. A kázeň, pravím, že býti musí, ne tak pro poučení, . . . jako pro mravy; aby jmenovitě otec, matka, pěstoun, učitel, kdekoli co neslušného vidí, netrpěl, ale hned napomenul, okřikl, přemrští, jak potřeba . . . Středmosti a mírnosti (mládenečkové) zvykati budou

v jídle a pití, snu a bdění, prácech a kratochvílení atd., aby všudy, čeho kdy čas, a pokud míra, užívati se učili, jinak nic. Udatnosti cvičení bude v přemáhání samých sebe a skrocování žádostí, vášní, netrpělivostí, hněvu atd., slovem zvykání po jiného raději vůli choditi, než po své, a poslušáním ochotným starších, ve všem co poroučí, byť proti rozumu a mínění jejich bylo.“ (Didaktika, str. 137., 138.). Hle, dle Spencera: „drsná kázeň, se svými četnými záповědmi, se svým asketismem“, ale i se „svým temným dogmatismem“ (články křesťanské věro- a mravoučné), „se svou důvěrou v lidské výmysly“ (neomylné zásady nauky křesťansko-katolické)! Neozývají se zvláště poslední hesla stále a stále v pokrokovém tisku učitelském? Jak možno věřiti, že neovládá učitelstvo pokrokové nekřesťanský duch Spencerův proti křesťanskému duchu Komenského?

Ethika Spencerova jest ovšem velmi pohodlná. Proto nedivno, že naši Comteovsko-Spencerovští učenci universitní nerozpakovali se, zařaditi ji do osnovy pro vyšší vzdělání učitelstva. Spencer žádá jen laskavost, třeba neupřímnou, aby se sympathie rozvíjeti mohla; ta pak již sama lidstvo k mravní dokonalosti prý přivede. Ba neupřímnost, přetvářka stává prý se zavdy za nynějších poměrů společenských nutností. Třeba tedy jen v zevnější zdvořilosti, laskavosti, třeba neupřímné, se vycvičiti a mravním požadavkům učiněno zadost. Co ale k tomu říká pravdivost výchovy? Co tomu říká Komenský? „Děti opičátka jsou — dí —, co uhlédají, dobrého neb zlého, hned dělají. Protož rodičové; chůvy a čeládka středně, mírně, vážně, k sobě vespolek uctivě, a všelijak mravně a ctnostně vésti sobě mají, pro dítky; ovšem pak učitelové nejvýbornější z lidí býti musejí, obyčejů a povah líbezných a pravé ctnosti zrcadlo, protože k nim jistotně žákové podobiti budou“ (Didaktika, str. 136.). Ba, co tomu říká Lindner, jinak dle překladatele spisů Spencerových „miláček učitelstva českého“? „Opakem pravdivosti ve výchově — dí — jest klam, přetvářka, lež. Proto prohřešuje se vychovatel proti zásadě pravdivosti, vede-li chovance pouze ku vnější zákonnosti a slušnosti nestaraje se zároveň o vnitřní smýšlení a povahu jeho. Všude upozorňuj vychovatel chovance, že netvoří vnější formy podstatu pravdy a dobra, nýbrž duch, který tyto formy oživuje. Duch pravdivosti vyzírej především již z vlastní osobnosti vychovatelovy. Vychovatel vystříhej se lži a klamu; nikdy ať neposkytuje vychovatel svému chovanci něco nepravdivého; ať nejedná toliko na oko“ (Obecné vychovatelství, 1891, str. 80.). Jak ale může se uvarovati lži, klamu a přetvářky vychovatel, jenž neuznává stálých a nezměnitelných — tedy dogmatických — zásad mravních náboženství křesťansko-katolického, ale přidržuje se moderních zásad Spencerových, dle nichž jednaní mravní jen zevnější příčetným a potud dobrým jest, pokud slouží k rozmnožení radostnosti či trvání života do šířky a hloubky? Jak může takový vychovatel poukazovati k podstatě pravdy a dobra, když věří, že vše jest teprv v rozvoji a že není dle Spencera dosud žádného dobra absolutního a dosud vůbec žádných dokonalých, absolutních zásad mravních, nýbrž že jest vše relativní, nehotovo, na nahodilém útvaru společnosti přítomné a budoucí závislo? Jak může takový vychovatel vychovávatí jednotně, aby se dle Lindnera „v celém jeho chování a ve všech jeho opatřeních v různých dobách jevil souhlas (l. c., str. 81.), když dle Spencera ethické zásady a následovně i metody vychovatelské dle přizpůsobování k poměrům společenským v různých dobách

různy jsou? Ne, není žádného vyhnutí: Buď jest se přidržeti důsledně výchovy křesťanské aneb se vůbec vzdáti naděje na zdárnou výchovu! Tak velí náš první český vychovatel 14. století, vladyka Tomáš ze Štítného, tak největší náš a světový vychovatel, český bratr J. A. Komenský, tak repräsentant moderní české výchovy G. A. Lindner. Byl učitelstvo sebe více v učebnicích ba i v čítankách školních soucit přizvukovalo, soucit jest cit vrtkavý a může jen ve spojení s láskou k bližnímu křesťanskou dle téhož Lindnera (l. c., str. 21. 48.) k mravní věsti dokonalosti. Věc jest tak přirozena a jasna, že i vůdce pokrového studentstva českého E. Chalupný ve svém „Úvodě do sociologie s ohledem na české poměry“ nejnověji (1905) vydaném doznati musil: „Altruism opravdový a důsledný jest možný jen pod zorným úhlem věčnosti; vyšší stupeň mravnosti pak, zakládající se na zodpovědném a bratrském poměru ke všemu tvorstvu, netoliko k lidem, jest možný zase jenom na základě náboženství“ (sv. II. str. 319.). (Příště dále).

DR. JOS. KRATOCHVIL.

Problem duše v řecké filosofii.

Pokračování.

VII.

OBSAH: 1. Aristoteles. 2. Jeho význam. 3. Nejdůležitější pojmy aristot. filosofie. 4. Aristotelova nauka o duši; výměr duše. 5. Rozbor tohoto výměru. 6. Duše rostlinná; duše zvířecí. 7. Duše lidská. 8. Mysl. 9. Jednotnost a nesmrtelnost duše.

1. ARISTOTELES narodil se roku 384 př. Kr. ve Stageře, pobřežní osadě na Chalkidice v Thrakii. Po otci svém Nikomachovi, jenž byl lékařem na dvoře makedonském, zdědil náklonnost k vědám přírodním. Asi v 17. roce věku svého Aristoteles osiřev odešel do Athen, kde stal se žákem Platonovým, ba později i přítelem. Již tehda vynikal pilí i nadáním tak, že Platon nazýval jej duchem hovoru a obydlí jeho obydlím čtenáře. Roku 343 povolán za vychovatele syna Filipa Makedonského Alexandra. Vychovával Alexandra po osm let a jistě nejlepší rysy v povaze Alexadrově byly účinkem přičinění Aristotelova. R. 334 odešel do Athen a v Lykeiu založil filosofickou školu, dle procházek peripatetickou nazvanou. Přednášel tu po 12 let. Obžalován však později ze zločinu proti státnímu náboženství, aby ušel stihání, odebral se do Chalkidiky a zemřel tu r. 322 v 63 roce věku.

2. Aristoteles napsal obrovskou řadu spisů¹⁾, z nichž mnoho se nám dochovalo. Dělíme je obyčejně na spisy logické, fysické, metafysické, psychologické, ethické a poetické. Jednotlivé spisy jsou samostatné celky; sloh je prostý, někdy až drsrý. Ve spisech dochovaných máme celý, jednotný system Aristotelův, ba soustavu tehdejšího vědění vůbec. Hlavní význam jeho záleží v tom, že dovršil řeckou filosofii. Propracoval jednotlivé části filosofie a pevně jim položil základy. Širokým svým vědění překonal všechny své předchůdce. Žádný problem nenechal nerozřešený. Nazván proto „filosof“ par excellence, největší duch starověku.

¹⁾ Seznam Hermippův vykazuje na 400, seznam peripatetika Ptolomaia dokonce na 1000 spisův Aristotelových. Počet ovšem přehnaný! — Srov. Úvod k Aristotelově „Politice“ Dra. Pavla Vychodila.

3. Aristoteles pokračoval a doplňoval filosofii Platonovu. Zmírňoval idealism Platonův a dokázal, že pravý předmět filosofického hloubání jsou pojmy všeobecné, ale ne ovšem mimo individua, nýbrž v nich. Logice položil tak pevné a bezpečné základy, že v ni do dnes jsme vlastně, jak právem přiznal Kant, v ničem nepokročili. Právem tedy nazval jej Trendelenburg „otcem dialektiky“ a Zeller „zakladatelem logiky.“ V noetice učil, že přirozenost lidská směřuje podstatně k poznání věčné pravdy, že to, co rozum přirozeně a podstatně za pravdu uznává, že jí také jest. Tim překonal Protagorův subjektivism, sofistickou skepsi i platonský idealism. Na tomto noetickém podkladě založil i metafysiku, jež dnes podobně jako noetika jeho vlivem Kantismu, není u moderních filosofů oblíbená. Aristoteles však sám pokládal metafysiku za filosofii prvou, za vědu par excellence.

V metafysice nepovznesl se Aristoteles, jako Platon, hned k nejvyšším zásadám o jsoucnu, nýbrž poohlédnul se dříve po různých skutečných útvarech jsoucna, a na nich teprv založil vědu o bytí vůbec. Poměr pak mezi látkou a tvárností, dle nauky své o konu a mohutnosti, stanoví tak, že látka jest bytostí možnou, bytostí v mohutnosti, a tak podkladem bytostí skutečné, jež se uskutečňuje tvárností. Změna je tedy skutečná. Prvý původce pohybu a vzniku je nehybný, ale hýbe vším jako příčina a účel. Tento pak hybatel nehybný jest božství — Bůh.¹⁾

Podobně jako v logice a metafysice, tak i v kosmologii a ethice mnohé nové myšlenky projevil Aristoteles. Delší však rozbor jejich není pro práci naši nutný ani potřebný.

4. Bádání o duši považuje Aristoteles za vědu vzácnou, již náleží líčiti a popisovati a zkoumati obdivuhodný svůj předmět. „Zdá se pro všelikou pravdu známost duše mnoho přispívati, nejvíce pak pro přírodu: jest zajisté jako základem živočichů . . . Jistoty ovšem o ni nabýti jest přenesnadno.“²⁾ — Počiná pak své bádání o duši tak, že všímá si názorů o duši svých předchůdců, vybírá z nich, co správně proslovili, zamítá a kritizuje názory nesprávné. Někteří ze starších filosofů (Thales, Pythagorovci, Demokrit, Leukip, Alkmaion) přihlíželi hlavně k pohybu duše, kdežto jiní (Empedokles, Pythagoras, Platon, Hyppon, Kritias) více k poznávavosti, jiní obě spojití se snažili jako Anaxagoras, Diogenes, Herakleitos.

Předně tedy nutno zkoumati, zda-li duše o sobě se hýbe, jak zvláště určitě hlásal Demokrit. Hýbe-li se duše ne po případku, má pohyb přirozeností; a tak tedy i místo: všechny zajisté pohyby -- pochod, změna, vznik a zánik — jsou v místě, prostoru určitém. Nad to i násilím by mohla býti hýbána. Jaké však násilné pohyby a klidy duše budou, nesnadno udati. Dále bude-li se vzhůru hýbati, bude oheň, pakli dolů země; byla by tedy stejná přirozenosti s tělem, což vše si odporuje. Nehýbe se tedy duše sama sebou, nýbrž pohybována jest vším tím, co hýbe tělem.³⁾

Podobně není duše souladem t. j. směs a skladba protiv. „Soulad je jakýsi poměr smíchaného, píše Aristoteles v hlavě čtvrté téže knihy, „kdežto duše ničím z toho býti nemůže“. Kdyby tomu mělo býti tak, musilo by býti v každém těle mnoho duší, což ovšem odporuje.

Konečně není ani, jak někteří učili, jakýmsi jemnodílným tělesem, ježto prvky, jež tvoří tělo nejsou stejné povahy s prvky rozum utvářejícími.

¹⁾ Obširnější pojednání o filosofii Aristotelově, zvl. metafysice jeho, viz v mé studii „Záhada Boha u Aristotela“ v čas. „Česká Mysl.“

²⁾ Aristot. „O duši“ I. 1. (překlad Vychodilův.)

³⁾ Srov. Arist. „O duši“ I. 3. —

„Jasno tedy, že poznávati nenáleží duši odtud, že by byla z prvků, aniž správně a pravdivě řečeno, že se hýbe. Poněvadž však duši náleží poznávati, čítí i. miniti, dále žádati a chtiti a místní pohyb živočichů děje se od duše, též pak i vzrůst a zánik, jest otázka, zda přísluší to celé duši, zda totiž celou myslíme, čijeme a hýbeme se, či každé různou částí? Život pak zda je v některé či ve více z nich či ve všech, či snad něco jiného jest jeho důvodem? Praví někteří, že jest dílná a že jiný díl myslí, a jiný žádá. Co pak tedy duši spojuje, když přirozeně je dílná? snad přece ne tělo; zdá se naopak spíše duše spojovati tělo: vždyť jakmile vyjde, tělo rozpadá se a tlí. Jestliže tedy něco jiného ji jednotí, ono nejspíše bylo by duší. Bude však opět se tázati někdo, zdali ono jest jedno- či mnohodílno. Neboť jestli jedno, proč ne zrovna i duše jedna? pakli dílno, co je spojuje, otázka se, a takto věc půjde do nekonečna. Vzejde někomu snad záhada i vzhledem k částem jejím, jakou která má mohutnost v těle. Neboť jestliže celá duše celé tělo spojuje, dlužno aby i každá z částí něco z těla spojovala. To však vidí se nemožno; neboť jakou část a jak bude spojovati mysl, nesnadno sobě i jen vybásniti. Jeví se, že i rostliny rozpořtény žijí a mezi živočichy někteří hmyzové, jako by měli tak to duši druhem, ne-li též počtem tutéž: neboť každá část má čítí a hýbe se místně po nějakou dobu. Že pak nepotrvají není nic nemístného: nemajíť ústrojů, jimiž by přirozeností svou zachovali. Avšak nicméně v každé z částí jsou všechny části duše, a jsou stejnorodé vespolek i s celkem, vespolek jako neoddílné, s celou duší jakožto rozlučnou. Podobá se však, že i základ v rostlinách je jakousi duší: neboť jen tato je i živočichům i rostlinám společna; a ona sice odděluje se od základu čitlivého, nic však bez ní nemá čítí.“ (Aristot. I. c. 5.)

Co jest tedy vlastně duše, který byl by asi nejobecnější její pojem? Duše je prvá skutečnost těla přírodního, mohutností život mající. Takovým pak je, kterékoliv je ústrojno,“ odpovídá Aristoteles¹⁾ stručně a na jiném místě téže knihy definuje duši: to, čím po přednosti žijeme, čijeme a rozmyšlíme (II. 2.) a dodává, že tedy jest *λόγος τις και είδος, άλλ' ουχ υλη και τὸ υποκειμενον* (jakýsi pojem a způsob, ne však látka a podklad).

5. Proslulá definice Aristotelova zasluhuje hlubšího rozboru. Věci, dle učení Stagirity skládají se z látky a formy čili tvárnosti. Jest pak látka mohutností, forma skutečností a to dvojím způsobem, jednak je klid, jednak činnost (*εντελεχεια — ενεργεια*; actus primus — actus secundus). „Tudíž každé těleso, jemuž se dostává života, bylo by podstatou, podstatou jako by složenou (totiž z látky a formy). Poněvadž pak jest i tělo takové, majíc totiž život, nebude as tělo duší; neboť nenáleží tělo k bytostem k podkladu příslušícím, ano spíše samo jest jakoby podkladem a látkou. Nutno tedy, aby duše byla podstatou jakožto forma tělesa přírodního, vlohou život majícího. Podstata však je skutečnost. Takového tedy tělesa skutečnost. Třeba-li tedy u všeliké duše něco společného udati, jest ona asi prvá skutečnost tělesa přírodního ústrojného.“ (II. 1.) Dvojí přirovnání věc poněkud ještě objasňuje: kdyby na př. sekyra žila, duší by byla schopnost sekati železo tělem. Podobně, kdyby oko bylo živočichem, duší byl by zrak.

Definice však má nejen udati, že něco je, nýbrž i příčina má v ní býti pojata i objasněna. Oduševněné však liší se od neoduševněného žitím.

¹⁾ Aristot. „O duši“ II. 1.

Poněvadž však žití všelijak se vypovídá, jmenujeme živým, byť i jen něco z toho v něm bylo, jako mysl, čítí, pohyb i klid místný, dále pohyb ve výživě, zánik i vzrůst. Duše pak je prvý princip životní činnosti, je to, čím po přednosti žijeme; tělo pak je schopno života prostřednictvím duše.

Jest tedy duše živoucího těla příčinou a základem. Trojím pak způsobem jest příčinou: odkud je pohyb, k vůli čemu a jako podstata oduševněných těl (známé *causa efficiens*, *causa finalis*, *causa formalis*). Že tedy jako podstata, jest na biledni; neboť bytu důvodem všemu je podstata, žití pak je živočichů bytem, příčinou však a základem duše. Dále toho, co mohutností jest, (specifickým) pojmem je skutečnost.¹⁾

Toto aristotelské pojetí duše značí opravdu velký pokrok oproti naukám předchůdců. Jim na vždy překonán mythus i čistě materialistické pojmání duše. Anaxagorův pojem duše určitěji vymezen a opraven. V Aristotelově pojmu duše obsazeny jsou i jiné, teprve později určitěji vyslovené, pravdy: jako, že jest realně rozlišena od těla, že jest vyšším principem životním, že sice přirozeností svou spojuje se s tělem, ale není v něm uvězněna, jak učili předchůdci.

6. „Zjevně, že týmž způsobem jeden asi bude pojem duše a tvaru. Povstane snad i u tvarů obecný pojem, jenž bude sice svědčiti všem, ale nebude zvláštním žádného tvaru. Stejně i co do duší . . . Proto třeba bádati vždy jednotlivě, která jest každého duše, na př. rostliny a která člověka neb zvířete.“ (II. 3.) Trojí je činnost rostliny: vyživovati se, růsti a ploditi; má rostlina různé k tomu orgány. Poslední princip života rostlin je duše, která je něco vyššího než hmota a jest jediná skutečností. . . „Mezi rostlinami některé rozpolteny i od sebe odděleny žijí, jakoby v nich v každé byla skutečností sice jediná duše, mohutností však více . . .“ (II. 2.).

Ve zvířatech mimo život rostlinný je i život čitlivý, tedy trojí síla: *τὸ αἰσθητικόν, τὸ ὁρεκτικόν, τὸ κινητικόν κατὰ τόπον* (čítí, touhy, pohyb místní). Zvíře má pro tělesno-duševní své funkce jakožto orgán střední srdce, sídlo pocitů; mozek má význam podružnější. Poznání záleží v tom, aby věc poznávaná přešla v poznávatele, ne ovšem fysicky, nýbrž způsobem vyšším. Čítí s počívá na kvalitách, jež počíváním skutečně se objevují na vnějších objektech, kde byly pouze možně. Pět je smyslů vnějších, totiž zrak, sluch, čich, chuť a hmat. Některé zjevy poznávají se více smysly, jako pohyb, postava, výška atd. Vedle smyslů mají zvířata i pudy a místní pohyb. „Živočichové mající hmat, mají i touhu. Některé bytosti mají nad to i místnou pohyblivost,“ praví Aristoteles „O duši“ III. 3.

Celkem tedy učí Aristoteles, že životní princip zvířat je vyšší nežli princip rostlin, ježto je poznávavý, že jest však smrtelný a že povstává při plodění.

7. Duše lidská má netoliko stravivost, touživost, čitlivost a hýbavost místní, jako živočichové nižší, nýbrž i rozmyšlivost a mysl. Myslí tedy vyniká nad všechny ostatní živočichy a bytosti ve světě. „Nejméně četné bytosti mají soudnost, a rozmysl: neboť které mají soudnost, ty mají i vše ostatní.“ (Aristot. „O duši“ II. 3.)

8. Mysl (*Νοῦς*) je bytost duchová, nad smysly vyvýšená, jednoduchá, nehmotná. „Mysl tedy duše tak zvaná (jmenují pak myslí, čím duše rozmyšlí a domýšlí se) konem není ničím z bytosti, dokud nemyslí. Pročež ani není důvodno, že je smíchána s tělem, neboť stávala by se ně-

¹⁾ Srov. O duši II. 4.

jakou, buď studenou či teplou, nebo také by měla nějaký ústroj, jako citlivost, takt o však ničeho není. A tudíž právem pravili duši býti místem způsobů, jen že nikoliv celá, nýbrž myslivá, aniž tvary jsou skutečností, nýbrž mohutností . . .“ (Arist. O duši III. 4.)

Je-li však mysl něco jednoduchého a nestrázného a s ničím nic nemá společno, jak bude mysliti? Mysl mohutností je jaksi myslitelnými předměty, skutečností však žádným z nich, dokud nemyslí. Je jako tabulka, na níž není ničeho napsáno. Rozumové poznání předpokládá poznání smyslové. Nikdy nemyslí duše bez představy (*ουδποτε νοει αυεν φαντασματος η ψυχη*) praví důrazně Aristoteles „O duši III. 7 a tím veden jest ke známému rozlišení mysl na mysl působivou (intellectus agens) a mysl trpnou (intellectus possibilis). „Jakož tedy v celé přírodě každému rodu jest něco látkou, druhé pak důvodem a působitelem, tím že všechno působí, jak umění má se k látce, nutně i v duši jsou tyto rozdíly. A jest mysl jednak taková, protože vším se stává, jednak ale, protože vše působí, jakožto jakási rozpoloženost, jako na př. světlo, jistým zajisté způsobem i světlo barvy mohutností jsoucí činí barvami konem. I tato mysl je oddílná i nestrázná i nesmíchaná, podstatou jsoucí kon. Vždy zajisté vzácnější jest působící nad strádající a základ nad látku. Jest pak vědoucnost v konu totéž s předmětem, vědoucnost v mohutnosti jest časem přednější v jedinci, vůbec však časem nikoliv; ale ne že by tato někdy myslila. Oddělena byvši jest pouze tím, čím sama jest, a to jest nesmrtelné a bezvěké. Nepodržujeme však paměti, protože toho je nestrážno, ale strázniva mysl je pomíjivá a bez této nic nemyslí.“ Přílišná stručnost Aristotelova vedla k některým mylným výkladům. Alexander Afrodisijský soudil, že mysl je duch oddělený, částčka Boha. Týž názor měli i Arabové a nejnověji Zeller. Správným zdá se býti výklad Brentanův a Hertlingův, jenž opírá se o zlomky výkladu bezprostředních žáků Aristotelových Theofrasta a Eudema, že totiž mysl působivá i možná jsou mohutnost duše.¹⁾

Z toho, že Aristoteles častěji odsuzuje mínění Platonovo o mnohosti duší v člověku, možno jistě právem dedukovati, že uznával jednotnost lidské duše. Srov. „O duši“ I. 4, 5, II. 3. Na několika místech uznává i nesmrtelnost duše (II. 2, III. 4) ač obšírněji o otázce té nikde nepojednal.

Celkem však nutno uznati, že aristotelské pojetí duše značí neobyčejný pokrok v celém problému duše. Vliv aristotelské psychologie byl zřejmý po celý středověk a též dnes přemnohé jeho myšlenky se uznávají a dále vyvíjejí. (Příště dokončení.)

FR. JANOVSÝ :

Láska.

Dokončení.

III.

Na konec rád bych uvedl důvod, proč sv. Pavel velebí lásku „svrchovaným dobrem“. Praví to jedním slovem: „Láska nikdy nevypadá“, t. j. nepomine; a jako na začátku památné oné kapitoly XIII., tak i nyní ke konci jmenuje řadu vzácných věcí, o nichž mysleli lidé, že trvalé jsou ceny, jež však pomínou, kdežto láska přetrvá všechno na světě a jde i na věčnost.

¹⁾ Srovnej Brentano »Psych. d. Arist.« str. 216.

„Láska nikdy nevypadá, buďto že se proroctví vyprázdní.“ Hebrejská matka nemívala druhdy vroucnějšího přání, než aby syn její stal se prorokem; byltě kdysi prorok váženější než sám král. Po kolik století nebylo už proroků. Vážní mužové čekali, že povstane opět prorok a oznámí jim vůli Boží, jak se dalo v dobách dřívějších. Avšak sv. Pavel praví: „Proroctví se vyprázdní“ t. j. pomine. Bible jest plna proroctví; když n a d e š l o, co jimi prorokováno, ukonána jest úloha jejich; nyní jimi jen svou víru posilujeme.

„J a z y k o v é p ř e s t a n o u.“ Jaký i to vzácný byl tenkrát dar, mluvíti cizími jazyky ze zvláštního osvětlení Božího! Však kdyby apoštol ani nebyl mínil jazyků v t o m t o smysle, nýbrž jen řeči jednotlivých národů, zdaž nepominuly už mnohé z nich? Kam se poděla řečtina, ve které psal sv. Pavel své epištoly? Pominula (není už řeči ž i v o u). Kam se poděla světová tehdejší řeč latina? Pominula. Řeč Indianů skoro už přestala. Řeč waleská, irská, skotská skoro již dokonává.

Avšak sv. Pavel pokračuje a praví směle, že i „u m ě n í z k a ž e n o b u d e“ čili pomine. Kde jest moudrost starých? Mnohý žák ví dnes více než věděl Isák Newton; jeho umění, jeho vědění pominulo. Včerejšími novinami rozděláváme dnes oheň; jejich vědění pominulo. Stará vydání slavných druhdy encyklopedií dostati lze za maličkost; jejich vědění pominulo. Starý dostavník odstrčen parostrojem, a dnes pokročili jsme tak, že elektřina pohodí parostroje a jiné vynálezy XIX. století. Sir William Thomson, celebrita ve svém oboru, pravil: „Parostroj jest věc již zastaralá.“ Všecko umění, všecko vědění, všechny vynálezy mizejí. Není tomu dávno, co byl sir James Simpson, objevitel chloroformu, nejváženějším mužem na universitě edinburské; jeho synovce a nástupce profesora Simpsona ptal se nedávno universitní knihovník, které učebnice jeho oboru možno poodstaviti. „Všechna kompandia,“ odpověděl Simpson, „která jsou starší desíti let.“

Můžete něco jmenovati, co stále potrvá? . . . Všecko pozemské, žádost očí, žádost těla, vše, co nám život činí příjemným a vábivým, jest jenom na krátko . . . Proto jsme varováni: „Nemilujte světa aniž čeho, co na něm jest!“ To všecko není hodno a důstojno, aby k tomu nesmrtelná duše přilnula; onať potřebuje na své ukojení něčeho, co jest n e s m r t e l n o. I zůstávají víra, naděje a láska, a l e v ě t š í z n i c h j e s t l á s k a.

Láska nepomine ani na onom světě, neboť Bůh, věčný Bůh jest láska . . . Věčný život je tedy nerozlučně spojen s láskou. Rádi bychom z t ě h o ž důvodu : ě č n ě žili, ze kterého doufáme dožiti se nového dne. Proč? Zdaž ne proto, že nás někdo miluje, jež bychom i zítra rádi viděli, s nímž bychom i zítra rádi se sešli, jemuž bychom i zítra rádi navzájem svou lásku osvědčili? Toť jediný důvod, proč bychom rádi byli na živu: milujeme a jsme milováni. Pozbyl-li člověk veškeré l á s k y, pozbyl vlastně ž i v o t a; pokud má přátele, kteří ho milují a jež on miluje, rád žije; neboť láska jest život.

Dále záleží život věčný v p o z n á n í Boha, a Bůh je láska. Kristus sám řekl veliké to slovo: „Tento jest život věčný, aby poznali Tebe (Otce) samého pravého Boha a kterého jsi poslal, Ježíše Krista.“ Boha znáti jest tudíž věčně žiti; a že Bůh jest l á s k a, plyne nám z toho opět naše pravda: l á s k a jest život. Láska nikdy nepomine, a život nepomine, dokud ho láska oduševňuje.

Toť ona životní moudrosť, které by nás sv. Pavel rád naučil; toť příčina, proč jest láska svrchovaným dobrem, s u m m u m b o n u m; jest trvalá, nepomine, jest životem věčným. A tímto životem jest nám už n y n í žiti a n e s n ím odkládati teprv až na hodinu smrti. Jak trudným zjevem je člověk, jenž se stará jenom sebou samým se zanášej, aniž zbohatl (před Bohem) miluje a navzájem jsa mi-

lován? Což jiného jest věčné zavržení, než pro nelásku pozbytí vykoupení? A což jiného spása, než láska? Kdo zůstává v lásce, zůstává v Bohu a Bůh zůstává v něm; neboť Bůh jest láska.

Končím. Kdo se ke mně přidá a po tři měsíce jednou týdně si přečte XIII. hlavu I. epistolky ke Korinťanům? Znáám člověka, jenž to učinil, a život jeho byl všecek obnoven. Kdo učiní totéž? Běží o svrchované dobro na světě! Mohli byste vlastně napřed d e n n ě hlavu onu si čísti, zvláště ony verše, jež podávají o b s a h lásky: „Láska trpělivá jest, dobrotivá jest; láska nezávidí, nečiní nic na chloubu, nenadýmá se, není ctížádostivá, nehledá co jejího jest, nezpouzí se, nemyslí zlého, neraduje se z nepravosti, ale raduje se pravdě; všecko snáší, všemu věří, všeho se naděje, všeho trpělivě čeká.“ Toť věci, jež zasluhují býti pojaty do života našeho. Taktot bude všecko naše konání věčno. Toť věci, jež zasluhují, bychom jim věnovali něco času. Nižádný člověk nestane se křesťanem ve spaní; kdo se chce zmociti v dokonalosti, tomu jest vynaložiti modliteb, přemýšlení, času. Každý pokrok, ať tělesný, ať duševní, předpokládá přípravu, péli. Zvolte si cílem dobro svrchované, hleďte je získati stůj co stůj! Zahledíte-li se do minulosti, vysvitnou vám nade všecky pomíjející radosti zvláště ony chvíle, kdy jste bližnímu prokázali lásku; díl vašeho věčného bytí; všecko ostatní pomine. V evangeliu sv. Matouše načrtnut obraz posledního soudu; i vidno ze slov tam uvedených, že bude tenkrát rozhodujícím, j a k jsme milovali; a to právem; neboť žítí bez lásky, jest zapírání ducha Kristova, jest důkazem, že nám Kristus zůstal cizím, že marně pro nás žil; kdo všecky miluje, z Boha se narodil, jest křesťanem, jest Kristovým.

J. M. KADLČÁK.

II. rakouský sjezd ochrany slabomyslných ve Vídni.

V zemích českých křesťanská dobročinnost ne jeden vzácný vypěstila štěp a mnoho vykonala pro nebožáky, jimž Boží Prozřetelnost neuštedřila darů, jimiž blaho-
byt pozemský bývá podmíněn. V jednom toliko směru u nás dosud nebylo účelně pracováno, v jediném toliko oboru křesťanské dobročinnosti není výsledků uspokojivých: péče a ochrana slabomyslných dosud v českých zemích — čestné výjimky v Čechách uznáváme — a na Moravě zvláště nepovšimnuta zůstala, ač i u nás takových ubožáků je více než 2700 a v budoucnosti vlivem alkoholismu, zatížení dědičného, rozvratu rodinného života a jiných zhoubných vlivů, zvláště mravního úpadku a společenských chorob nešťastníků takových spíše bude přibývat a již v zájmu řádu společenského a bezpečnosti nevzdělaných nutna bude náprava zla.

Z té příčiny nastane i u nás v brzké době nutná a naléhavá potřeba zorganizovat, prohloubit a rozšířit zájem o slabomyslné, postarat se o jejich náležitou výchovu a opatřiti jim vzdělání, aneb zbudovat ústavy, v nichž by se jim dostalo útulku, pomoci, ochrany a zajištění života, jakýž i slabomyslným opatřen býti musí, aniž mají právě tak oprávněný nárok na život člověka důstojný, jako kterékoliv jiné třídy a vrstvy lidské společnosti.

Nebude tudíž bez užitku, když obšírnější zprávu podáme o II. rakouském sjezdu ochrany slabomyslných a epileptiků, kterýž ve Vídni dne 7. a 8. dubna konán z popudu vídeňského spolku „Fürsorge für Schwachsinnige und Epileptische.

Ku sjezdu vyslán byl předseda katol. spolku českého učitelstva na Moravě netoliko aby v tomto lidumilném sjezdě zastupoval náš spolek, ale hlavně z té příčiny, abychom se o snahách a cílech, metodě i prostředcích, jimiž výchova slabomyslných je zajištěna, náležitě informovali a pak u nás podobným směrem účinně pracovali.

Sjezd ochrany slabomyslných byl rozvržen na dva oddíly: část praktická soustředěná ve výstavě pomůcek a práce škol pomocných a ústavů pro slabomyslné, část theoretická položena do schůzí sjezdových.

Výstava umístěna v pozoruhodném pavilonu, jenž sám o sobě je zajímavým předmětem. Rozkladná stavba dřevěná firmy Christoph a Umnack z Bunzendorfu v Čechách (švédská soustava přenosných staveb) k účelům výstavním i školským se dobře hodí a bude jistě leckde konat služby znamenité, až výchova a učba vymaní se z kostnatělé soustavy kasárnické a uplatní se nový směr, částečně již provedený ve Švýcarech, v Jasné Poljani, ve školství severoam. Unie a jinde.

Výstava je prvním pokusem v Rakousku a pokus ten se zdařil. Vše je umístěno v budově rakous. musea školního (v ulici Haydenově IV. okr. č. 19.). Ve dvou přítomných síních přehledně a poučně vyloženy jsou práce chovanců i učitelů, pomůcky a učebné prostředky, statistické výkazy, lékařské a paedagogické rozbory duševního stavu chovanců a jiné předměty týkající se výchovy a učby ve školách pomocných a ústavech pro slabomyslné.

Záslužnou práci nemalou, již výstava vyžadovala, vykonali obětaví a nadšení odborníci nadučitel Schiner z pomocné školy vídeňské, učitelé pomocných škol Emminger, Lorenz, Scholz, Miklas, Frischauf, a ctih. sestry z pražského Ernestina, Dr. Herfort, řídící Ernestina v Praze; učitelky sl. Setzerová, Koudelková, Hallerová z Biedermanova ústavu vídeňského a jiné.

Výstavu obeslaly pomocné školy z Vídně, Lince, Št. Hradce, Solnohrad, z Prahy a Náchodu. Ústavy a výchovny z Prahy, Celovce, Vídně, Mostu n./ M.

Z Náchoda velmi případně uč. Zeman J. zaslal instruktivní statistiku a k ní příslušné podobenky každé skupiny dětí, o nichž ve zprávě odborné je řeč, každé číslované, čímž velice studiu posloužil. Odborná zpráva uč. Zemana budila pozornost všech přít., že kromě česko-německo-anglických záhlaví jinak byla česká. Poněvadž může posloužit i jinde, uvedu vzorek, jak sestavena:

Škola	Pořad. dítko	Jméno	Třída	Opakovalo	Doba a výška	Váha kg.	Zdravotní stav	Rodičové	V čem se jeví abnormality	Jiná pozoruhodná zvláštnost	Poznámka
obecná	1	A. B.	I.	II.	1./10. 1906, 200 cm	20.6	dobrý, nedoslýchavý	otec stolář, matka zeměděla	analfabet	Zadumčivost	

Takový výkaz sestaví každá škola a odevzdá správě školy pomocné, již dítě se přiděluje.

Jak v Rakouském mocnářství dosud o slabomyslné je postaráno, pěkně znázornil diagram vystavený :

Podle tohoto stat. diagramu máme tedy celkem 10 škol pomocných a 11 ústavů. Ani školy pomocné ani ústavu dosud nemáme na Moravě, v Haliči, ve Slezsku, Bukovině, Dalmacii, Přímoří, Kraňsku, tedy v 7 zemích korunních, mezi nimiž stkví se i bohatá — Morava! Vlastně však je v celém Rakousku 7 škol pomocných s 20 učiteli a 200 žáky a ústavů pro ochranu a výchovu slabomyslných je všeho všudy 13. Jinde jsou proti nám o několik honů v popředí. Sám Hamburg má dvakrát tolik škol jako u nás celá říše. V Německu pro 15.000 žáků mají 400 učitelů odborně vyškolených, kteří znamenitě působí ve školách pomocných. Jinde ještě lépe je o slabomyslné postaráno.

U nás Němci mají alespoň odborný list (Eos ve Vídni, vd. Dr. Kreuberger XIII. Anhofstr. 222.). U nás dosud ticho.

Z různých pomůcek a učiva zvláštní pozornosti a zmínky zasluhují dvoudílný slabikář Schinerův — německý — pro školy pomocné. Obsahuje znázornění, jak se mluvidly tvoří jednotlivé hlásky, pohyblivé obrazy učitele Kazimíra Lorence z Würzburgu, pohyblivá zvířata ze dřeva lupenkou vyřezaná, drobné práce ozdobnické z plechu, dřevěné výrobky a tvary hliněné, modely předmětů k učbě názorné, pěkné obrazy řemeslníků, modelky nástrojů znázorňování postupu práce a výrobků (klas, zrní, mouka, těsto, pečivo), počítadlo krychlové a jiné instruktivní ukázky práce i pomůcek.

Prof. Dr. Čáda vystavil dosti úplnou českou literaturu odbornou. Též německá literatura byla znamenitě zastoupena. Upozorňuji na spis Reicherův „Über Verwahrloste“, Felnerovo „das Thonforme“.

Výstava slavnostně zahájena v sobotu dopol. dne 7. dubna protektorkou spolku kněžnou Auersperkovou za přítomností čelných osobností, jak o tom obšírně zpráva podána v Hlasu (11/4. č. 83.).

Týž den o 4. hod. odpoledne v místnosti vystavní učitel Lorenz Kazimír z Würzburgu o pohyblivých obrazech. Pěkně vylíčil význam povídky o učbě a výchově, uvedl, jak dosud děj povídek zobrazován, naznačil všechny pomůcky zobrazovací. Ukázal, že obraz je dosud nejlepší pomůckou znázorňovací, když je dokonalý. Vadou je, že vždy znázorňují jeden okamžik. Tomu chtěje odpomoci, sestrojil obrazy s pohyblivými figurami. Načež ukázal na svých obrazech postup a výhody těchto obrazů, vyvrátil námitky a uvedl, kde a kdy s dobrým výsledkem jeho obrazů lze používat. Obrazy učitelem Lorenzem vydané zasluhují opravdu povšimnutí.

Večer o 6. hod. konána v hotelu „Savoy“ první schůze sjezdová za účastenství více než 100 osob. Schůzi zahájil předseda spolku vídeňského Dr. Albin baron Spinette. Vysloviv nelíčenou radost nad skvělým výsledkem práce dosud vykonané upozornil, že úkolem II. sjezdu je stanovit program pro budoucí práci, aby člověku důstojný život zajistil se nešťastníkům a zároveň lidská společnost byla chráněna před živly méně cennými. Práci tu dlužno souměrně rozdělit mezi stát, zemi, obec a dobročinnost soukromou. Uvítav zástupce vlády a korporací potvrzuje, že se ponejprv sešli zástupci všech zemí a národů ku společné práci a přeje si, aby tak vždy bylo.

Zástupce vyučovací správy odbor. rada Dr. Heinel vzpomíná I. sjezdu před 2 léty konaného a uznává, že jeví se ve všech velký pokrok. Vyslovuje uznání pracovníkům a doznává, že v příští době i školy pomocné a výchova slabomyslných všeobecně pozornosti se bude těšiti. Vláda zajisté bude podporovati snahy ty a již učiněn v tom směru slibný počátek. Podobně se vyslovil i zástupce dolno-rakouského výboru zemského a uznává velikou budoucnost paedagogiky

záchranné. Také zástupce města rada Tomola dokazuje veliký dosah výchovy slabomyslných, z nichž většinu lze vychovat na užitečné členy lidské společnosti, načež zástupci jiných korporací vyjádřili pozdravy a Dr. Alb. baron Spinette důkladně a znalecky promluvil o „právní ochraně slabomyslných. K přednáškám sjezdovým se časem ještě vrátím. Proto dnes jenom přijaté resoluce zde podávám.

Dr. bar. Spinette navrhl a po krátkém rozhovoru přijata resoluce :

1. Revise platných zákonů trestních i civilních, kterými se slabomyslným právní ochrana poskytuje a zaručuje, nutna je v tom směru a naléhavě potřebno je doplnění těch zákonů :

a) V trestním právu: Slabomyslní zločinci — idioti — přidělují se neblázincům, jak dosud se dělo, nýbrž ústavům zvláštním k mateřincům, po případě pracovním neb i trestnicím připojeným ale neodsuzovat je do vězení, žalářů, mnohdy ještě zostřených. Adnexe pro slabomyslné řídí lékař psychiatrik. Trestů užívati dovoleno jenom k účelům a z důvodů výchovných anebo kázeňských, když nutny jsou k zachování řádu v ústavech uplatněných. Práce a všechno jednání s individuem pro každého zvlášť se ustanovuje vzhledem k jeho zvláštnostem, a též příslušné prostředky ochranné dle toho se volí. Odborná komise úředních lékařů může slabomyslného navrhnouti k zařazení do ústavu, aniž snad předcházet přestupek, jeví-li se nebezpečným společnosti lidské, a úřady mohou návrh schváliti a prováděti a sice z pravidla ubytují ubožáka doživotně v příslušném ústavě.

b) v civilním právu: Každý slabomyslný (ne blbec!) z moci úřední obdrží odborného kuratora, kterýž zastupuje zájmy takového svěřence v civilních i trestních záležitostech a má nároky na odměnu ;

c) všeobecná pravidla pro služební smlouvy o mzdu pro slabomyslné dlužno vydati a zákonitě zajistiti ;

d) ředitelové ústavů a škol pomocných s lékaři úředními tvoří odbornou komisi, kteráž o každém svěřenci vydává písemné dobrozdání za tím účelem, aby služby vojenské byly sprostěny ;

e) jednotlivci, kteří nebyli ani v ústavě ani ve škole pomocné, mají, když objeví se příznaky slabomyslnosti, znalecky býti prohlédnuti a po zjištění slabomyslnosti zbaveni svéprávnosti, načež se jim z úřední moci ustanoví odborný kurator.

2. Zřizování mateřinců pro slabomyslné dobročinnosti se doporučuje důtklivě a dlužno se domáhati podpory státu, země a obce pro ústavy ty, k nimž třeba připojovat adnexe pro osoby nezpůsobilé ku práci a nebezpečné lidské společnosti. Ústavy ty by vedeny byly a řídili je psychiatři a příslušel by jim úkol odborných kuratorů.

Resoluce schválena jednomyslně.

O organizaci škol pomocných pojednal ředitel vídeňské školy pomocné p. Hans Schiner. Řečník líčí smutný osud slabomyslných a dokazuje nezbytnost škol pomocných, podal příslušnou statistiku a ukázal, jak školy pomocné upraveny býti musí, aby vyhovovaly. Na konec doporučil resoluci v tomto znění :

1. Pro slabomyslné a nedosti nadané děti zřízené školy slují školy pomocné a jsou externaty. Spojeny jsou vždy se školou přípravnou, v níž se děti ty na vyučování školské připravují a školou práce, v níž ze školy propuštění chovanci se vycvičí v práci jim nejpřiměřenější.

2. Škola pomocná je školou veřejnou, svéprávnou, jež řídí se zákony pro obecné školy veřejné platnými doplněnými zvláštními předpisy. Návštěva této školy zvláštními zákony se upraví a je závaznou pro všechny slabomyslné děti určitého

obvodu školského, pokud nemají rovnocenného vyučování soukromého. Též dlužno zajistit příkazování slabomyslných a málo nadaných dětí školy obecné do školy pomocné.

3. Do škol pomocných nemohou býti přijaty :

- a) Děti, jež trpí slabomyslností příliš vysokého stupně anebo blbě ;
- b) děti slepé, hluchoněmé, příliš nahluchlé, kteréž nemohou s prospěchem sledovat učbu ;
- c) epileptické děti ;
- d) děti duševně řádně vyspělé, které ve škole neprospívají pro nedbalou návštěvu školy, pro nemoc, pro nepříznivé poměry školní, anebo děti jenom v některém předmětu slabé výsledky ukazující ;
- e) mravně zpustlé děti.

4. Vzhledem k tomu, že ve škole pomocné vyučování individuální je nutné a každý jednotlivý žák potřebuje zvláštní pozornost a péči i vedení, nesmí počet žáků v třídě přesahovat 15.

5. Vzhledem k tomu, že u slabomyslných déle je třeba času k vývoji a že po 14. roku objevují se duševní i tělesné změny je nutno, aby chovanci pomocné školy ve škole pokračovací či pracovní byli dále vedeni v duchu výchovy léčebné.

Návrhy ty schváleny bez debaty.

O zařízení a vedení ústavů pro slabomyslné pojednal znalecky ředitel pražského Ernestína dr. Herfort z Prahy. Podává nástin vývoje těchto ústavů a nynější stav jejich upozornil, jak dlužno slabomyslné rozříditi a navrhl různé opravy. Načež probírá zásady v resoluci navržené, doporučuje ústavy vedené lékařem a paedagogem, neschvaluje připojování ústavů k blázincům. Dorostlé idioty chce míti buď v blázincích anebo v rodinách umístěné podle povahy jednotlivce a okolností. Proto doporučuje výchovu ku práci řemeslné anebo zemědělské.

Dr. Kremberger chválí stanovisko a vývody dra Herforta a navrhuje statistiku podle příkladu švýcarského. Rozhodně je proti velkým ústavům proto, že se znemožňuje tím nutná výchova individualní a doporučuje soustavu kolonisační způsobem rodinným uspořádanou.

Učitel Sedláček upozorňuje, že na Moravě pro 2700 slabomyslných dosud ani jediné školy není a žádá vídeňský spolek, by svým vlivem působil i na Moravu, by potřebné ústavy se zřizovaly.

Baron Spinette je proti stanovení určitého stáří, kdy chovanec má býti propuštěn z ústavu.

Na konec přijata resoluce následující :

1. Netoliko školství pomocné pro slabomyslné, nýbrž i ústavy jakožto druhá část ochranné péče o slabomyslné, kteréž zajisté důležitější je než část první, anof zahrnuje všechny způsoby slabomyslnosti, jsou v Rakousku na stupni tak vysoce kulturního státu nedůstojným.

2. Oprava ochranné péče o slabomyslné vyžaduje, aby přecházelo řádné sčítání slabomyslných ve školském věku, a to ve všech zemích korunních, což II. sjezdem ochrany slabomyslných ve skutek uvedeno býti má.

3. Do ústavu přijati dlužno 1. vzdělání neschopné idioty zakrnělé, 2. vzdělání schopné idioty, kteří nebyli přijati do škol pomocných, k těm patří: a) předně všichni práce schopní, nanejvýš školu přípravnou odbyvší. — b) Slabomyslní žáci škol pomocných z menších měst a venkova, kde v dozírné době škol pomocných nebude neb nelze je vůbec zříditi. — c) Zpustlí slabomyslní škol pomocných

velkých měst, jimž výchova škol pomocných nedostačí a kteří nutně potřebují výchovy ústavní.

4. Pro mladistvé slabomyslníky ústavů potřebných v každé zemi korunní alespoň jeden ústav zaopatřovací a výchovna zříditi se musí nákladem říše a země. Z finančních a psychiatrických důvodů třeba zřizovati ústavy větší spojené se školami, dílnami, hospodářstvím, zahradnictvím v pavilonové soustavě, pro různé způsoby slabomyslnosti oddělené. Pokud nebude zvlášť postaráno o epileptiky, slepce a hluchoněmé idioty, mohli by i ti ve zvláštních odděleních těchto ústavů se umístiti. Tyto ústavy, zejména spojeny-li jsou s výchovnými školou povinných slabomyslných, nemají býti připojeny k blázincům, ač by k vůli úspoře jako samostatné ústavy mohly býti poblíž blázinců.

5. Pokud prostředky států a země stačí, mohli by i slabomyslní ve školním věku, když potřebují opatrování v ústavech zvláštních býti umístěni — doporučují se takové útulny zanedbaných slabomyslných zvláště pro velká města.

6. Za ředitele ústavů útulen ve 4. odstavci naznačených mají býti povoláni psychiatricky dobře vyškolení lékaři, na ústavy vychovatelské paedagogové i lékaři se dobře hodí za správce.

7. Ať ústav řídí lékař neb paedagog, vždy musí lékař paedagogiku léčebnou, paedagog však psychiatriku ovládati a uznávat vzhledem k abnormálnímu stavu duševnímu, jakýž u slabomyslných se jeví. Proto třeba slyšeti radu i lékaře psychiatrika i paedagoga vynikajícího, kdykoli se budou ústavy v jednotlivých zemích zřizovat, anaf účelná péče ochranná pro slabomyslné vyžaduje jak psychiatrie tak i paedagogie.

8. Ústavy pro slabomyslné mají kromě kolonie k domácnosti příslušných slabomyslných internovati jenom mladistvé osoby.

9. Slabomyslní, kteří nemohou býti propuštěni na svobodu, odevzdají se blázincům, kdež o ně dále pečováno bude.

10. Pro výtělky schopné, ústavní výchovy nutně nevyžadující idioty opatří se zaopatření rodinné a to má býti součástí ústavů příslušných, a třeba i o jejich blaho alespoň v první době, v čas potřeby i doživotně pečovat.

11. Pokud v jednotlivých zemích oprava ústavů se neprovede, musí ústavy ponejvíce soukromou dobročinností vydržované podporovány býti zemí a státem měrou náležitou a zřizováním četných míst bezplatných blahodárné působení těchto ústavů podporováno býti.

Načež učitel Max K i r m s s e pojednal o dějinách výchovy slabomyslných. K jedenácté hodině v noci zakončeno první jednání sjezdu.

V neděli dne 8. dubna o 9. hod. ráno konána druhá schůze sjezdu řízena předsedou Dr. bar. Spinetten. Po zahájení schůze Dr. R i c h. I m h o f e r z Prahy promluvil o c h o r o b á c h u š n í c h, o č í a c h ř t á n u a jejich významu u slabomyslných. Podav dějinný příklad chorob nejčastěji se vyskytující u slabomyslných na praeparátech a statistických dokladech vysvětlil význam chorob mandlí, účinky operace na duševní stavy chovanců. Pak naznačil, které děti vlastně jsou slabomyslné — aprofektické — idioti, ukázal na chorobné zjevy následkem chybného dýchání povstalé a upozornil, aby se chorobné děti nezaměňovaly se slabomyslnými. Upozornil na často se vyskytující nahluchlost a z toho povstávající obtíže, a že děti skutečně slabomyslné nejsou. Pak promluvil o chorobách očních, dokazuje potřebu lékařského řízení ústavů a podal návod, jak i učitel může vykonati prohlídkou košil zjištění nedoslýchavosti a poruch sluchových. Upozornil na hnisavost středního ucha a vliv této časté choroby na duševní vývoj dítek, jakož i potřebu náležité lékařské prohlídky slabomyslných.

Docent Dr. Hammerschlag upozornil důtklivě na nedoslýchavost, nahluchlost a hluchotu v jistých rodinách spolu se slabomyslností se objevující, dokazuje degenerace ucha i oka a připisuje to hlavně zkázonosným sňatkům rodovým (— inzucht —) a nemravnostem, jež mají za následek zrudnost duševní i tělesnou.

Na to dějiny metody a učby slabomyslných velmi účinně probral zkušený odborník Dr. Krenberger. Mezi jiným uvedl, že jeden imbecilent připadá v Prusku na 730, v Bavořích na 659, v Sasku na 729, v Oldenburku na 945, v Rakousku na 683, v Uhrách na 761, v Bernu na 335, v Dánsku na 1248, v Anglii na 771, ve Škotsku na 727 a na Moravě na 821 duší. Vychova slabomyslných počíná vychovou těla, smyslů, odtud veliký význam smyslocviky č. gymnastiky léčebné, a sice gymnastika mluvidel, pak čidel smyslů a vnímavosti v tomto pořadí: mluvidla, zrak, sluch, barvy, poznávání věcí dle tvaru, barvy atd., teprv potom učba, a sice prvouka na základech názornosti. Práce jako činitel vychovatelský nejvíce ve výchově slabomyslných se uplatňuje.

Učitel Frant. Pulzer pak promluvil o požadavcích právních a věcných týkající se učitele škol pomocných. Poukázav na význam experimentální psychologie dokázal, jak potřebna a dosažitelná je výchova všech dětí méně nadaných, chorobných, slabomyslných ve školách pomocných a ústavech vychovatelských. Pak naznačil, jakou přípravu má mít učitel škol pomocných a jak lze cíle dojíti. Doporučuje, aby již na ústavech se k těmto věcem přihlíželo tím, že se zařadí psychopatologie, fysiologie atd. mezi nauky předepsané. Připoměl, jak v Pešti v kursech 2 roky trvajících vychovávají učitele škol pomocných z učitelstva škol obecných vybraných. U nás za tím se doporučují učebné kursy pro profesory učitelských ústavů a feriální kursy učebné pro učitele škol obecných jako počátek nápravy žádoucí.

Po společném obědě účastníci sjezdu vyjeli si prohlédnouti zemský ústav pro slabomyslné, čímž II. sjezd zakončen.

Kdy asi u nás budeme konat sjezd přátel ochrany slabomyslných a učitelstva škol pomocných? Které české město na Moravě bude první se honosit účelně zařízenou školou pomocnou a kde bude první ústav český pro slabomyslné?

JOSEF ŠPAČEK.

Kritika „Slabikáře“.

Dokončení.

Ad 7. et 8. Vady obsahu, nedostek článků pro čtení eufonické, některé jiné vady.

Důkladnější studium paedopsychologie poučuje nás, kterak dítky ve věku c. 3. až 7. r. zvláště jemným vyznačují se citem. Tak na př. dává se dítě do pláče, vidí-li koho plakati, pohlédneme-li na ně přísně, chybí-li mu ve škole nepatrná potřeba školní; promluvíme-li slovo útěšné, ihned usmívá se — pod slzami. Každé hnutí učitelovo, každé jeho slovo, každý výraz tváře působí na dítě, jež velmi dobře vycítí význam každé změny toho druhu.

Zvláštností také jest, že dítky v I. tř. dovedou velmi obratně napodobiti ráz hlasu.

Okolnost tato budiž nám pokynem ku pěstování čtení eufonického ve třídě elementární; neboť vlastnosti vytčené během času mizejí, resp. ochabují měrou značnou, jestliže nebyla jim od počátku naležitá věnována pozornost.

Z toho snadno poznáme a uznáme důležitost vzorných článkův a zvláště vybraných poémat pro I. tř. elementární. Obsah jich má býti, pokud jen možno, nejen zajímavý, nýbrž i poučný, trvalé ceny pro život; neboť jen takové články hodny jsou práce, jež se jim má věnovati.

Článečky a říkání obsahem pouze bavící hodí se toliko při probírání abecedy, když hlavně dbáti jest toho, aby žáci poznávali rozličné značky hlásek a dovedli je spojovati ve slabiky, slova, věty. Jakmile však účelu toho dosáhneme, nutno jest přihlížeti důkladněji také k obsahu.

Z důvodů paedagogicko-didaktických nikdy nelze připustiti články a povídání obsahu titěrného, mazlivého a výrazy prázdné, absurdní nebo drastické a triviální.

Otázka jest, jak ve příčině této jeví se „Slabikář“?

Při probírání abecedy, jež protahuje se do nekonečna, uvedeny jsou mnohé věty a slova vyznačující se buď prázdnotou a absurdností, nebo titěrností a mazlivostí; dále pak vyskytují se články neaesthetické, přímo triviální. Na doklad uvádíme články: „Štěnata“ (Amina měla tři štěnata . . . Přišla k peci a dala se do vytí. Dětem bylo jí líto. Sundaly štěnata na zem. Amina je lízala. Vzala jedno po druhém do zubů a odnesla je na seno.) „Co se líhne z housenky?“ (Vylíhl se motýl.) „U koho nejradši.“ (Pověz mi, holátko, . . .) Cos dostal? (Pro slepičí kvoč. Staré sklo. Starý střevíc . . .)

Články tyto a jim podobné vynikají absurdností nebo titěrností a triviálností; ostatně na nich není nic.¹⁾ Jest nám velmi diviti se, kterak mohla tak nepodařená myšlenka vzniknouti v hlavě spisovatele učebné knihy a ještě podivnější jest, kterak výrobek tak pochybné hodnoty mohl vynutit si cestu do škol a v nich se dosud udržeti. I tážeme se: „Nemáme-li dosud dosti bohaté literatury pro mládež? Zda jest vůbec možno na takových tretkách pěstovati čtení eufonické se zdarem?“ — Článků vhodných ku čtení eufonickému, článků cenných, hodných práce a paměti nalézáme ve „Slabikáři“ velmi málo.

Toho nutný následek jest, že většina učitelů o čtení výrazné vůbec se nepřičiňuje; tím se vysvětluje záhada, že ani ve vyšších třídách pravého čtení výrazného, zdárných deklamací a řeči krásné buď vůbec neslyšíme anebo jsou to zjevy vzácné; naopak slyšeti lze „čtení ospalé“, malátné, bez citu, bez života, mechanické, monotonní říkání, jež v posluchači spíše odpor budí nežli zájem.

¹⁾ Případnost tato upomíná dosti zřejmě na pokažené názory nynější doby, kdy do paedagogiky pletou se lidé nemající o věci ani ponětí a hledící hřmotným křikem zjednatí průchod absurdním smyšlenkám. Na doklad uvádíme Babákovu přednášku v okresní konferenci učitelstva Smíchovského r. 1905. Mezi jiným pravil, že „nemohouce si v ohledu mravnosti pomoci, musíme školní mládež vyučovati názorně o věcech pohlavních“. — Toho dočetl se v nějakém francouzském plátku a myslel, že řekne cosi veleučeného; statistiky zločinců z moderních škol francouzských vyšlých dojísta ani neviděl. Ročně čítá se v samé Paříži přes 4000 padlých děvčat, jež ve škole učí se místo náboženství o věcech pohlavních.

My nemohouce „Slabikáře“ vůbec k ničemu použít, byli jsme nuceni nahradit jej II. dílem „Čítanky osmidílné“, kdež nalézáme řadu vhodnějších článkův a počítat ku čtení eufonickému, resp. k deklamování. Žáčkové naši čtou a deklamují tak, že bychom neváhali ve II. pololetí I. školního roku vejít s mnohou vyšší třídou v zápolení.

Mohlo by se nám zde namítnouti, že ku čtení eufonickému ve třídě elementární vůbec nelze dospět. Odpovídáme: Podle „Slabikáře“ a jeho metody ovšem nikoli; podle metody skriptologicko-kalligraficko-synkritické jest to vše hračkou. Toho dotvrzuje dlouholetá naše zkušenost a výsledky moderních method v jiných zemích (Francie, Belgie, Anglie, Amerika a j.). Na doklad uvádíme opět dílo „Méthodologie spéciale“ a l' usage des Frères des écoles chretiennes, pag. 60. et sequ., kdež doslovně praví se toto: „Après trois ou quatre mois, si le maître a une autorité suffisante, les enfants un peu intelligents lisent dans le premier livre de lectures courantes“ etr. Jan Amos Komenský žádal dokonce, aby obor abecedy probrán byl během jediného měsíce.¹⁾ Ostatně pomněme toho, co řečeno na str. 62. t. č. v čísle 2. VI.

Nový tento směr důkladně byl prozpytován a zcela bezpečně a spolehlivě osvědčen v pensionátě Školských Bratří v Bubenči u Prahy. I nelze tudíž rozumným způsobem něco proti němu namítati.

Zastancové „Slabikáře“ a jeho zastaralých názorů budou ovšem na rozpacích a snad se i ozvou proti nám, leč to na věci nezmění ničeho a jak slyšeli jsme z úst tří okresních inspektorův a jednoho zemského inspektora, náleží směru tomuto budoucnost a co nyní od některých bývá posuzováno s předpojetím, za 2 nebo 3 roky bude všeobecně vítáno a přijímáno s velikým nadšením.

Konečně jest nám zmíniti se o názvu knihy pro I. tř. elementární; název ten jest „Slabikář“, francouzsky „Syllabaire“, německy „Fibel“; „Bukvar i Čítanka“ jest název knihy bulharské. Odkud pochází název „Slabikář“? Snad od zastaralé, nyní již přežilé metody slabikovací, jež tak mnoho způsobila ve škole ob. zmatku; anebo snad odvozuje se od slabik, jež v některých knihách dosud v hojnosti se vyskytují; anebo konečně z ustáleného zvyku. Důvod první padá sám sebou jakožto nesprávný archaismus; důvod druhý rovněž není oprávněn, jelikož v české knize jest slabik poskrovnu, v knize německé pak jich vůbec není; vyskytují-li se v knihách jiných, dlužno to považovati za vadu. Jest-li třeba při počátečném čtení složitějších slov označiti částky jich, dějž se to kolmými čárečkami tak, aby slova nebyla roztrhána na kousky, jež jsou vždy kus od sebe, nýbrž aby vzdálenost patřičná byla zachována bez porušení, což pomocí kolmých čárek dá se zcela jednoduše vykonati. Tedy ani druhý důvod není dostatečný pro pojmenování knihy „Slabikářem“.

Důvod třetí, totiž zastaralý zvyk, jest právě tak lichý jako důvod první.

Správnější název dal knize své Dr. Lindner, an ji nazval „Knihou maličkových“ a „První čítankou“.

Uvážíme-li, že název „Slabikář“ vedle lichosti a bezpodstatnosti názvu slouží také za symbol posměchu jak mezi dětmi, tak i mezi lidmi dospělými, ba i veřejně v denních listech takto bývá uváděn, rozhodneme se

¹⁾ Cf. *Januae linguarum praxeos scenicae pars IV., actus III., scena II.*

snadno v ten smysl, aby název „Slabikář“ jednou pro vždy z knih školních vymizel a názvem případnějším a důstojnějším byl nahrazen.

Bylo by rovněž žádoucí, aby kniha pro I. třídu rozdělena byla ve dva díly, z nichž první obsahoval by probrání abecedy s příslušnými cvičeními, druhý pak vybrané, vzorné články ku čtení eufonickému. Každý díl tvořil by sám knížku asi o 40 stranách formátu „Slabikáře“. Důvody k tomu jsou: a) Větší čistota; neboť nemusely by dívky nositi po řadu měsíců špinavou knihu do školy, jelikož po probrání abecedy dostaly by druhý díl knihy. b) Děti by měly z nové knihy novou radost, což namnoze má i důležitý význam paedagogicko-didaktický. c) Na školách poměrů nepříznivých stačil by díl I. obsahující probrání celé abecedy ve všech čtyřech řadách (malé i velké, psané i tištěné) s příslušnými cvičeními ku čtení a psaní, což by stačilo ku postoupení do vyšší třídy nebo do vyššího oddělení. Za poměrů normálně příznivých mohl by však i druhý díl důkladně býti probrán, což by ve školství značilo rozhodný pokrok, jenž právě výtečně osvědčuje se i na půdě slovanské — v pensionátu Školských Bratří v Bubenci u Prahy, jehož vynikající úspěch s mnoha kompetentních stran plného došel uznání.

Doslov.

Vyzbrojeni jsouce znalostí method moderních, v cizině s velikým úspěchem v praxi uvedených, jakož i dlouholetou zkušeností z vlastní praxe ve třídě elementární, kdež docílili jsme úspěchu vynikajícího, uznaného z kompetentních stran, odhodlali jsme se vady, jež objevili jsme v českém „Slabikáři“, jsoucím nesrovnatelně pozadu za všemi knihami svého druhu, podati veřejnosti na uváženu. Vady uvedené jsou dosahu takového, že ve mnohé příčině zaviňují negativní působnost „Slabikáře“, jenž podle toho přirozeně jest způsobilý, aby dívky naváděny byly k velmi neúhlednému písmu, aby ve skriptologii mořeny byly nudou a malátností, aby naváděny byly k návyku nesprávnostem v oboru pravopisu, aby nepřehlednou řadu prarůzných tvarův mechanicky, bez promyšlení ukládaly v paměť, aby ztrácely drahocenný čas bezvýznamným povídáním, čtením absurdních článků, jež přirozeně způsobilé jsou k tomu, aby dívky navykaly čtení a mluvě monotonní, nepřijemné, omrzující, zkrátka, aby ubíjen byl jich probouzející se rozum a vtip a přemnohé výtečné schopnosti ducha jich mladistvého a svěží jich mysli.

Tím znesnadněna k nevypsání práce učitelská. Místo živého zájmu a svěžího vtipu dětského, jenž učení dychtivě přijímá a s radostí věnuje se školní práci, nalézají chladnost, cítí nudu žactva a obecnou zmalátnělost nebo ospalost. Toť jsou důsledky pochybené metody.

Že nuceni jsme byli uveřejniti kritiku o „Slabikáři“ tak zdrcující, nestalo se snad následkem osobních zájmů nebo osobní nechuti ke spisovatelům „Slabikáře“, s nimiž jsme se dosud v životě ani nesešli, nýbrž z povinnosti, jež velí každému jednotlivci stavu našeho, kde a jak možno usilovati o povznesení kultury a osvěty na základech vymožeností doby moderní; školství pak ve vlasti má zajisté každý učitel hleděti podle sil svých zvelebiti a povzněsti. Téměř vše, co nalézáme ve školství našem, jest importováno z ciziny, povětšinou z Německa. Proč by nemohlo povzněsti se školství naše na stanovisko, kdež by směry výtečné byly zaváděny, nové vynalézány, zkoušeny, třibeny, zdokonalovány, a u všeobecnou praxi uváděny, aby mohutněji v národu našem šířila se a vzrůstala kultura a osvěta tím, že vy-

učování ve školách zřízeno jsouc podle moderních výtečných method, zbudovaných na zkušenostech mnoha století a na výzkumech moderní vědy paedopsychologické, bylo by usnadněno, zpříjemněno, osvětleno, osnovy školní náležitě upraveny, rozšířeny podávaly by vyšší vzdělání v krásných a užitečných vědách a v ušlechtilých uměních jakožto základ lepšího blahobytu v širých vrstvách lidstva. Ne nadarmo píše se nepříznivě o výsledcích nové školy u nás; jsouť metody naše dosavadní a osnovy učiva hluboko pod úrovní pokroku doby, což nikterak nedá se omluviti.

Pokud na nás záleželo, pokusili jsme se vykonati! vzdavše se dobrovolně výhledů na místo výhodnější při škole měšťanské, věnovali jsme se I. třídě elementární učinivše ji po několik let svým působištěm a předmětem důkladného zkoumání; neboť měli jsme za to — a podle výsledku práce naší právem — že podstata vady našeho školství založena jest ve třídě elementární.¹⁾

DR. JOS. KRATOCHVIL.

Nová metoda pro počítání s čísly desetinnými.

Dokončení.

III.

Zkrácené počítání s čísly desetinnými.

Při zkráceném počítání s čísly desetinnými chceme dojiti k výsledku, při němž napřed jsme si určili počet míst desetinných.

1. Krácení čísla.

Dříve než počneme počítati zkráceně s čísly desetinnými, nutno se naučiti krácení čísel vůbec. Co však to znamená, řeknu-li, že číslo 4·75294 chci zkrátiti na 2 desetinná místa? To značí, napsati toto číslo jen se 2 desetinnými místy, ale ovšem co nejpřesněji. Napíšeme-li tedy pouze 4·75 jest toto číslo o 0·00294 menší t. j. chyba, kterou jsme učinili je menší než polovice jednoty posledního místa, menší tedy v našem případě než 0·005.

Měli-li bychom však totéž číslo na 3 místa zkrátiti, nesmíme napsati 4·752 nýbrž 4·753; neboť v prvém případě bylo by zkrácené číslo o 0·00094 menší, chyba tedy větší než polovice jednoty posledního místa, kdežto v druhém případě chyba je menší.

Pravidlo pro krácení každého čísla zní:

Máme-li nějaké číslo desetinné zkrátiti na jistý počet míst, nutno, abychom si všimli prvé z vynechaných číslic a je-li menší než 5, prostě se vynechá, je-li větší než 5, zvětšíme poslední zkrácené místo o jednu.

Na příklad:

$$\begin{array}{rcl} 1. \ 0\cdot68437 & \text{na } 2 \text{ místa} & = 0\cdot68 \\ & \text{„ } 3 \text{ „} & = 0\cdot684 \\ & \text{„ } 4 \text{ „} & = 0\cdot6844 \end{array}$$

¹⁾ Auktor těchto řádků připravuje do tisku spis „Výzkumy v oboru paedopsychologie a methodické didaktiky ve třídě elementární“.

$$\begin{aligned}
 2. \quad 2753 \cdot 638 & \text{ na 2 místa} = 2753 \cdot 64 \\
 & \text{ " } 1 \text{ " } = 2753 \cdot 6 \\
 & \text{ na jednotky} = 2754
 \end{aligned}$$

Zkrácené číslo desetinné nazýváme neúplné číslo desetinné a píšeme je takto 87·52 . . . t. j. naznačujeme tak, že číslo to je zkráceno na dvě desetinná místa, a že tedy poslední číslice 2 není úplně přesná, nýbrž pouze přibližná.

2. Sčítání.

Úkol, sčítati jistý počet čísel zkráceně, možno řešiti dvojím způsobem :

a) buď krátíme hned předem všechny čítance na žádaný počet míst a pak sčítáme, neb

b) naopak krátíme teprve součet na žádaný počet míst.

Příklad :

$$\begin{array}{r}
 \text{ad b) } 7 \cdot 59478 \\
 64 \cdot 725 \\
 0 \cdot 0478 \\
 25 \cdot 4 \\
 1 \cdot 62853 \\
 \hline
 99 \cdot 39 \overline{611} \quad \text{tedy } 99 \cdot 40 \dots
 \end{array}$$

$$\begin{array}{r}
 \text{ad a) } 7 \cdot 595 \\
 64 \cdot 625 \\
 0 \cdot 048 \\
 25 \cdot 4 \\
 1 \cdot 629 \\
 \hline
 99 \cdot 39 \overline{7} \quad \text{tedy } 99 \cdot 40 \dots
 \end{array}$$

Patrně z toho příkladu, že součet je celkem stejný, když při zkrácování čítanců bereme o místo více než má býti počet zkrácených míst.

Poznámka. Ba krátíme-li čítance ihned na žádaný počet míst (v našem případě 2), obdržíme obyčejně téměř též výsledek.

$$\begin{array}{r}
 \text{Tedy } 7 \cdot 59 \\
 64 \cdot 73 \\
 0 \cdot 05 \\
 25 \cdot 40 \\
 1 \cdot 63 \\
 \hline
 99 \cdot 40 \dots
 \end{array}$$

3. Odčítání.

Při zkráceném odčítání počínáme si zrovna tak jako při zkráceném sčítání.

Příklad :

$$\begin{array}{r}
 \text{a) } 54 \cdot 80274 \\
 - 42 \cdot 9458 \quad \text{na 2 místa} \\
 11 \cdot 85 \overline{694} \quad \text{tedy } 11 \cdot 86
 \end{array}$$

$$\begin{array}{r}
 \text{b) } 54 \cdot 803 \\
 - 42 \cdot 946 \\
 \hline
 11 \cdot 85 \overline{7} \quad \text{tedy } 11 \cdot 86
 \end{array}$$

4. Násobení.

Při zkráceném násobení čísel desetinných jedná se hlavně o to, naléztí nejnižší číslo násobence, které smíme ještě násobiti nejvyšším číslem násobitele, abychom dosáhli žádaného součinu. — Nalezli-li jsme toto číslo násobence, vezmeme z vedlejšího opravu a částečný součin napíšeme na žádané místo.

Potom násobíme dalším nižším místem násobitele nejbližší vyšší místo násobence, ovšem opět s opravou, a částečný součin píšeme opět přesně pod prvý částečný součin, a to tak, že místa nejnižší jsou pod sebou.

Totéž činíme se všemi dalšími místy násobitele.

P o z n á m k a. Co značí slovo *o p r a v a* při zkráceném násobení? Nejlépe objasní věc příklad: Máme násobiti $74\cdot83 \times 9\cdot82$ a z trojky (3) vzítí opravu. Pravíme tedy $9 \times 3 = 27$. Kdybychom byli násobili obyčejně t. j. bez opravy, musili bychom psáti 7 pod setiny a 2 připočísti k dalšímu součinu 9×8 ; máme-li však ze 3 vzítí opravu, násobíme sice též, ale nepíšeme, nýbrž připočteme pouze 3 k dalšímu částečnému součinu, v našem př. $9 \times 8 + 3$. Že nepřipočítáváme 2 nýbrž 3 je jasno z předchozího.

K určení míst při zkráceném násobení, vzpomeňme na pravidla výše uvedená. Několik příkladů snad nejlépe věc samu osvětlí:

$$\begin{array}{r} \text{a) } \quad 24\cdot\overline{750}4 \times 5\cdot826 \quad \text{na 3 místa} \\ \quad \quad 123\cdot752 \\ \quad \quad 19\cdot800 \\ \quad \quad \quad 495 \\ \quad \quad \quad 148 \\ \hline \quad \quad 144\cdot195 \dots\dots 144\cdot20 \end{array}$$

Ad *a*) Násobili jsme na 3 místa. Nejvyšší místo v násobiteli jsou jednotky; ježto tyto místa nepošinují, můžeme, abychom obdrželi 3 místa násobiti i třetí místo a ze čtvrtého tedy vzítí opravu. Pravíme tedy $5 \times 4 = 20$, 2 jsou oprava a pokračujeme $5 \times 0 = 0 + 2 = 2$. Tuto dvojku píšeme tedy na 3 místo. — Násobíme-li pak 8 bereme opravu z místa třetího, násobíme-li 2 z druhého atd. Konečný součin má tři místa, ale poslední je nepřesné a můžeme součin zkrátiti na 2 místa.

$$\text{b) } \quad \underline{82\cdot940764} \times 539\cdot7 \quad \text{na 3 po případě 2 místa.}$$

Ad *b*) Nejvyšší místo násobitele jsou sta; ježto sta pošinují každé místo násobence o 2 místa na levo, můžeme násobiti páté místo desetinné, abychom mohli psáti částečný součin na třetí místo. Ze šestého místa bereme pak opravu atd.

$$\begin{array}{r} \text{c) } \quad \underline{0\cdot8\overline{349}} \times 0\cdot6485 \quad \text{na 4 místa} \\ \quad \quad 0\cdot5009 \\ \quad \quad \quad 334 \\ \quad \quad \quad \quad 66 \\ \quad \quad \quad \quad \quad 4 \\ \hline \quad \quad 0\cdot5413 \end{array}$$

Ad *c*) Nejvyšší místo násobitele jsou desetiny, ty však pošinují při násobení o jedno místo na pravo, abychom tedy dosáhli čtvrtého místa, násobíme třetí místo a ze čtvrtého bereme opravu. Vše ostatní je stejné jako v příkladech předchozích, neboť hlavní věc je najítí prvý částečný součin.

d) $3\cdot 14\cdot 15\cdot 9\cdot 2\cdot 7 \times 57\cdot 2957$ na 4 místa

$$\begin{array}{r} 157\cdot 07964 \\ 21\cdot 99114 \\ 62832 \\ 28274 \\ 1571 \\ 220 \\ \hline 179\cdot 99975 \end{array}$$

$3\cdot 14\cdot 15\cdot 9 \times 57\cdot 2957$ na 2 místa

$$\begin{array}{r} 157\cdot 080 \\ 21\cdot 991 \\ 628 \\ 283 \\ 16 \\ 2 \\ \hline 180\cdot 000 \end{array}$$

$3\cdot 14\cdot 15^2\cdot 9265 \times 57\cdot 2957$ na 1 místo

$$\begin{array}{r} 157\cdot 1 \\ 22\cdot 0 \\ 6 \\ 3 \\ \hline 180\cdot 0 \end{array}$$

Ad *d*) Příklad tento nás poučuje s jakou přesností můžeme počítati.

P o z n á m k a. 1. Dle tohoto zkráceného násobení můžeme též zkoumati správnost každého místa součinu. 2. K nacvičení zkráceného násobení je třeba zpracovati ve škole mnoho příkladů.

5. Dělení.

Zkrácené dělení záleží v tom, že vypočítáváme jen jistý počet míst v podílu, z nichž všechna, až na poslední jsou úplně přesná.

Ježto však nejdříve vyvíjíme v podílu místo nejvyšší dle výše uvedených pravidel, jedná se o to, hned po stanovení místní hodnoty této prvé číslice, vytknouti, kolik čísel v dělenci a kolik v děliteli potřebujeme, abychom dosáhli v podílu žádaného počtu míst.

Příklady zase věc nejlépe osvětlí:

$$1. \quad 7\cdot 4826 : 0\cdot 58342\cdot 7 = \quad \text{na 3 místa}$$

Jednotky děleny desetinami dávají desítky, proto nutno v podílu míti 5 čísel; proto též i dělenci a v děliteli užijeme jen 5 čísel, nejvyšší opravíme. V našem případě máme žádaný počet čísel, můžeme tudíž ihned dělit, berouce poslední místo dělitele k opravě. Když určili jsme tak prvé číslo podílu a zbytek, pokračujeme v dělení, ne jak obyčejně spouštějíce číslice, nýbrž berouce z nejnižšího čísla dělitele opravu.

Můžeme pak míti tyto příklady:

a) Dělenec a dělitel mají více čísel než potřebujeme k vypočtení žádaného počtu míst v podílu.

Na příklad :

$$\begin{array}{r} 84 \cdot 25063 : 9 \cdot 42736 \text{ na 3 místa} \\ \text{tedy } 84 \cdot 251 : 9 \cdot 427 \underline{4} = 8 \cdot 937 \\ \quad 8 \ 832 \\ \quad \quad 348 \\ \quad \quad \quad 65 \\ \quad \quad \quad \quad 1 \end{array}$$

b) Dělenec má méně čísel než potřebujeme.

Na příklad :

$$\begin{array}{r} 824 \cdot 6 : 0 \cdot 536285 \text{ na 1 místo} \\ \text{tedy } 824 \cdot 60 : 0 \cdot 53628 \underline{5} = 1537 \cdot 6 \\ \quad 288 \ 31 \\ \quad \quad 20 \ 17 \\ \quad \quad \quad 4 \ 08 \\ \quad \quad \quad \quad 33 \\ \quad \quad \quad \quad \quad 1 \end{array}$$

c) Dělitel má méně číslic než třeba. V tomto případě musíme dle pravidla stanovit potřebné číslice a potom dělit obyčejně tak dlouho, až nemáme číslic, jež bychom spouštěli; potom bereme opravu.

Na příklad :

$$\begin{array}{r} 0 \cdot 472835 : 6 \cdot 84 = \quad \text{na 5 míst} \\ \text{tedy } 0 \cdot 47284 : 6 \cdot 84 = 0 \cdot 06913 \\ \quad \quad 6244 \\ \quad \quad \quad 88 \\ \quad \quad \quad \quad 20 \\ \quad \quad \quad \quad \quad - \end{array}$$

Jiné příklady možno všechny na uvedené tři uvést.

IV.

Počítání s neúplnými čísly desetinnými.

Neúplná neb nepřesná čísla desetinná jsou čísla, jejichž nejnižší místo není přesné, ježto vzniklo zkrácením. Vnější známka neúplného čísla desetinného jsou tečky za posledním místem na př. $56 \cdot 72 \dots$ t. j. v tomto čísle setiny nejsou zcela přesné.

Jak počítáme s takovými neúplnými čísly desetinnými?

1. Sčítání.

Není nám možno určit v součtu více přesných míst, než má nejmenší z čítanců; musíme tedy všechny ostatní čítance uvést na týž počet míst.

Na příklad :

$$\begin{array}{r} 58 \cdot 427 \\ \quad 0 \cdot 94582 \\ \hline 127 \cdot 45 \\ \quad 40 \cdot 0287 \\ \quad \quad 4 \cdot 596 \\ \hline 231 \cdot 55 \end{array}$$

Poznámka. Součet není ovšem v posledním čísle přesný.

2. Odčítání.

Při odčítání počínáme si jako při sčítání; jak menšence tak menšitele nutno zkrátiti na týž počet míst. Poslední místo rozdílu je ovšem zase nepřesné.

Na příklad :

$$\begin{array}{r} 872\cdot6472 \\ - 95\cdot85 \\ \hline 776\cdot80 \end{array}$$

3. Násobení.

Násobení čísel desetinných neúplných liší se od zkráceného násobení pouze tím, že zde nemůžeme žádati určitý počet míst, nýbrž že vůbec můžeme vyvinouti pouze omezený počet desetinných míst, ježto vůbec jen zkrácené násobení je tu možné.

Pamatovati též třeba, že k dosažení co nejpřesnějšího součinu, musíme za násobence vzít čísla přesnější. Které však z obou neúplných čísel desetinných je přesnější? Ze dvou neúplných čísel desetinných je přesnější to, které bez ohledu na desetinnou tečku, jako číslo absolutní je větší. Na příklad ze 2 čísel $4\cdot7859 \dots$ a $78\cdot75$ jest prvé číslo přesnější, ježto 47859 než 7875.

Násobme na příklad :

$$\begin{array}{r} 68\cdot453 \dots \times 0\cdot7358 \dots \\ \hline 47\cdot917 \\ 2\cdot054 \\ 342 \\ 54 \\ 50\cdot367 \end{array}$$

Poznámka. Je-li více faktorů neúplných, bereme je dle přesnosti. Na př. $4\cdot085 \dots \times 74\cdot26 \dots \times 0\cdot085 \dots \times 0\cdot465 = 74\cdot26 \times 4\cdot085 \times 0\cdot465 \times 0\cdot085$.

4. Dělení.

Při dělení neúplných čísel desetinných nutno zase si připamatovati, že podíl jest již určen na menší počet míst, že tedy můžeme sice žádati míst méně, nikoliv však více. Příklady věc objasní :

Příklad a) $847\cdot59 \dots : 0\cdot3475$

Ježto pravíme 3 v 8 jest 2krát a dvojka jsou tisíce, musíme ji psáti jako tisíce; ježto dělím zkráceně, musím ze 4 místa bráti opravu.

$$\text{Tedy: } 848 : 0\cdot3475 = 2440$$

$$\begin{array}{r} 153 \\ 14 \end{array}$$

Příklad b) $264\cdot658 \dots : 72\cdot936\overline{85}$.

Pravíme opět 7 ve 26 jest 3krát, trojka tato jsou jednotky. V podílu můžeme vyvinouti 5 čísel.

Příklady tyto poučují nás, že při dělení neúplných čísel desetinných, důležitý jest počet míst jak v dělenci tak v děliteli k určení míst podílu; neboť jednak musíme vzít z posledního místa dělitele opravu, jednak nemůžeme k neúplnému dělenci přidati nuly.

K—.

Školská hlídka.

Boj o hmotné zájmy učitelstva moravského sloučil většinu učitelstva v tak zvanou organizaci. Učitelstvo přehlíželo, že do stavovského sdružení vnášejí se prvky politické a uplatňují se zájmy jedné strany. Ničeho nedobudeme, pakli nebudeme jednotně postupovat, nebudeme svorní, hlásalo se v listech našich, ve schůzích i v soukromí. Jednota a svornost bylo heslo, jež ovládalo většinu a poutalo k Ústřednímu spolku v domnění, že jest sdružením čistě stavovským bez politického neb strannického zabarvení.

Ukázalo se však, že heslo bylo záludné, že to byla jenom záclona, za níž v učitelstvu se uplatnilo svobodářství politické a jednostranné zájmy těch, jímž tak zvaný liberalismus je nejvyšším cílem a úkolem životním bez ohledu na zájmy a prospěch celku. Ukázalo se to ponejprv r. 1894 před katolickým sjezdem brněnským, kdy vydáno heslo: ani jeden učitel nesmí na sjezd. A když více než 100 učitelů na sjezd se dostavilo, prohlášeno druhé „dogma“ organisace: učitelé smýšlení katolického, totiž oni učitelé, kteří názory své i veřejně osvědčiti se odváží, musí býti vyloučeni z jednot učitelských.

To mnohé tak zastrašilo, že zřekli se práva na vlastní přesvědčení a podrobili se terrorismu svobodářů. Doma v soukromí sice žijí po katolicku, ale na venek přímo aneb nepřímou posilňují a pomahají liberalismus uplatňovat a tak proti svému vlastnímu přesvědčení náboženskému šíří vládu protikatolického směru liberálního ve škole a výchově. Lidé zajisté podivní.

Než o tom jindy. Chtěl jsem jenom připomenout nejnutnější na objasnění nejnovějších proudů v učitelstvu moravském, kteréž většinou přešlo do tábora liberálního a pod rouškou pokrokovosti všude šíří názory a cíle, snahy a směry, jejichž rušivé a bořivé prvky všude vedou k rozkladu a revoluci způsobují místo evoluce, t. j. místo rozvoje všude působí rozvrat a rozklad, i v učitelstvu místo jednoty a stavovské družnosti vypěstily všeobecný úpadek bratrské snášenlivosti, jak pěkně to naznačily „Uč. Noviny“ (č. 27. 16. března 1906, když mezi jiným píše: „Jsme dnes více než kdy jindy roztráštěni a že o této věci jest a bude mezi námi ještě mnohem méně shody než o úpravě služného, o vyšším vzdělání učitelstva atd. Zde více než kde jinde vystupují snahy protichůdné, namnoze sobecké, které řádné úpravě a postupu při obsazování míst nepřejí, ježto by sobecké účely jednotlivců mařily, zde více než kde jinde jeví se všecka ta nesolidárnost a rozháranost učitelstva, roztráštěnost a nejasnost jeho názorův a cílů, ba i neupřímnost, a to v otázce po výtce zájmů celého stavu se dotýkajících, že je při něm až úzko. Úzko tím více, že tím pracujeme vlastně do rukou úřadů, jež sice dobře vidí, jaké spousty a jaké znemrazení se nynějším způsobem obsazování v učitelstvu šíří, ale z dobrých a také ovšem sobeckých příčin rovněž o nápravu nedbají, ježto by pak neměly takové moci nad učitelstvem a takových prostředků proti němu jako nyní. U všech státních úřadů jest již dávno určitá pragmatika, proti které se arci také mnoho hřeší, ale nač jí zavádět v učitelstvu, když učitelstvo samo jako celek si jí svorně nežádá, o ni tak energicky neusiluje?“

A tak se potácíme v té malomoci vlastní vinou udržované po léta a chytáme se pak jako z dlouhé chvíle a z touhy po změně hesel, přinesených k nám a hlásaných z ciziny, — na vlastní iniciativu v něčem jsme se dosud nezmohli. Bohu díky, je těch hesel již v posledních letech hezká řada a při každém jsme se také trochu zdrželi, abychom aspoň poněkud a byť i jen zdánlivě shnilý a nezdravý klid zaměnili za trochu čilosti, ať už škodné nebo neškodné. Měli jsme nedávno heslo „umělecké výchovy“, které plnilo sloupce časopisů, vznetilo polemiky, způsobilo několik schůzí, komisí, odborův atd., ale brzo ustoupilo spisům a článkům, polemikám, schůzím, anketám atd. o volném slohu a volném kreslení, a konečně otázku o vyšším vzdělání učitelstva. Mezi to přišel nový řád školní, všeobecné právo hlasovací, pak zase rozličné aféry osobní a kromě toho jsme v napjetí a očekávání ještě jiných věcí, aby nám nedaly docela usnouti. Dosavadní začínají nám už býti nudné jako dětem hračky.“

Důkazem úplné desorganizace jsou též ostré boje v liberální organizaci učitelstva českého a pokusy o sjednocení nesjednocené organizace učitelstva moravského, ovšem zase jenom „svobodomyšlného“, jak to prohlašuje „Věstník (č. 14.), kdež se navrhuje, aby místo dosavadních tří zemských organizací „pokrových“ t. j. Ú. sp., spolku učitelek a jednoty učit. měšť. škol, kteréž by se rozpustily, zřídila se ječíná, společná organizace všeho českého učitelstva svobodomyšlného na Moravě. Nechtějí tedy organizaci stavovskou, nýbrž politickou, čehož v zájmu učitelstva i školství litujeme.

Jak nyní, když otevřeně prohlášeno, že se jedná o polickou organizaci aneb lépe-li se zamlouvá: o strannickou organizaci učitelstva svobodomyšlného, dovedou učitelé a učitelky smýšlení prý katolického býti členy této organizace, jejíž ostří v první řadě namířeno je proti katolicismu, jest záhada, o níž časem obšírněji si promluvíme.

Nevytýkáme ani nezazlíváme, když učitel a učitelka liberálního smýšlení je členem organizace liberální a ji podporuje. Patří tam. Ale káráme a za bezkaratnost pokládáme nectnou, když učitel smýšlení katolického vyhýbá se druhům téhož přesvědčení, vtírá se do liberální organizace a tam veřejně spolupůsobí, směr liberální podporuje, doma však a v užších kroužcích intimních odsuzuje liberální hnutí a na farách všemožně se shání po přízni a podpoře na úkor pravdy a mužné pevnosti.

Je doba nedaleká, kdy nastane vážné třibení duchů a podobní živlové budou vyvrženi z organizace liberální, ale do katolické organizace se nedostanou, neboť tam pro takové „katoliky“ místa není.

Organizační ruch zasáhl již i do školství průmyslového. Ředitel Bedř. Šplíchal ve Vršovcích u Prahy vede přípravné práce k organizaci učitelstva pokračovacích škol průmyslových, jež v nejbližší době budou reorganizované. Vyučování bude se konati odpoledne, večerní vyučování odpoledne a inspektoři budou stáli. Také učitelstvo časem bude ustáleno a žádati se bude přiměřená kvalifikace. Ovšem, že pak i hmotné opatření bude jiné než dosud, kdy i dvě léta čekají učitelé na peprně zasloženou odměnu několika korun.